

Univerzita Palackého v Olomouci
Pedagogická fakulta
Ústav speciálněpedagogických studií

Bakalářská práce

Helena Korbačková

**Povědomí osob se sluchovým postižením v Čechách a na Moravě
o uměleckém tlumočení hudby a zpěvu ve znakovém jazyce**

Olomouc 2013

Vedoucí bakalářské práce:
Mgr. BcA. Pavel Kučera

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracovala samostatně a použila jen prameny uvedené v seznamu použitých zdrojů a literatury.

V Olomouci dne 3.4.2013

.....

Helena Korbačková

Poděkování

Ráda bych chtěla poděkovat vedoucímu bakalářské práce Mgr. BcA. Pavlu Kučerovi za cenné rady, připomínky a odborné vedení při zpracování mé bakalářské práce.

Dále bych ráda poděkovala všem respondentům při ochotě spolupracovat při vyplňování dotazníku.

Obsah

Úvod.....	6
Teoretická část.....	7
1 Surdopedie jako vědní obor.....	7
1.1 Základní terminologie.....	8
1.2 Teorie slyšení.....	9
2 Kompenzační a technické pomůcky	10
2.1 Sluchadla.....	10
2.2 Kochleární implantace	12
2.3 Pomůcky používané k poslechu hudby.....	13
3 Kultura neslyšících v České republice.....	15
3.1 Komunikační formy osob se sluchovým postižením.....	18
3.2 Specifické neverbální projevy neslyšících.....	20
3.2.1 Specifika v neverbálních projevech u osob se sluchovým postižením.....	21
4 Tlumočení.....	24
4.1 Umělecké tlumočení do znakového jazyka.....	27
4.2 Historie uměleckého tlumočení v ČR.....	28
4.3 Tlumočení hudby a zpěvu	28
4.3.1 Historie tlumočení hudby a zpěvu	28
4.3.2 Obecná charakteristika tlumočení hudby a zpěvu	29
4.3.3 Cíle tlumočení hudby a zpěvu	30
4.3.4 Průběh přípravy	31
4.3.5 Oděv tlumočnicka.....	31
II Praktická část.....	33
5 Cíl bakalářské práce	33

6 Metodika práce	33
6.1 Charakteristika respondentů.....	33
6.2 Volba výzkumné metody.....	34
6.3 Charakteristika položek	34
6.4 Organizace šetření	34
6.5 Metody práce.....	35
7 Vyhodnocení dotazníku.....	36
Závěr	51
Seznam literatury a použitých zdrojů	52
Seznam příloh	55
Přílohy	
Anotace	

Úvod

Pro svou bakalářskou práci jsem si zvolila téma „Povědomí osob se sluchovým postižením v Čechách a na Moravě o uměleckém tlumočení hudby a zpěvu ve znakovém jazyce“.

Umělecké tlumočení zpěvu ve znakovém jazyce, kde patří i umělecké tlumočení divadla je v České republice poměrně mladým a originálním trendem inspirován zahraniční tvorbou, který obohacuje kulturu neslyšících. Proto jsem se rozhodla zjistit, jak za tuto poměrně krátkou dobu došlo k rozvoji na našem území a jak tuto možnost hodnotí sami neslyšící, kteří se s tlumočením hudby a zpěvu měli možnost setkat. K rozhodnutí mě přiměl i fakt, že mnoho neslyšících se s uměleckým tlumočením hudby a zpěvu zatím nesetkalo a nemělo ani možnost představení shlédnout.

Práci jsem rozdělila na dvě základní části. Teoretickou a praktickou. V teoretické části se zaměřuji na surdopedii jako vědní disciplínu, základní terminologii, teorii slyšení, teorii znakového jazyka a tlumočení, komunikační systémy, kompenzační pomůcky, komunikaci osob se sluchovým postižením a v neposlední řadě také uměleckému tlumočení zpěvu ve znakovém jazyce. Všechny tyto kapitoly mají vliv na celkový prožitek a vnímání a zpěvu a jeho tlumočení do znakového jazyka.

V praktické části se zaměřuji na výzkum, zda mají neslyšící o tomto trendu povědomí a pokud ano, zda jej aktivně vyhledávají ve svém volném čase a jejich pozitivní i negativní názory. Pro výzkum jsem zvolila metodu dotazníku.

Hlavním a nejdůležitějším cílem mé bakalářské práce je charakterizovat tlumočení a hudbu ve znakovém jazyce, vnést základní informace o tomto trendu do kultury neslyšících a zjistit, v jaké míře mají neslyšící o uměleckém tlumočení hudby a zpěvu ve znakovém jazyce v Čechách a Moravě povědomí.

Teoretická část

1 Surdopedie jako vědní obor

Surdopedie, jejíž název pochází z latinského *surdus* - hluchý a řeckého *padeia* - výchova (Souralová, Langer, 2005). Surdopedie je speciálně pedagogickou disciplínou, která se zabývá výchovou a vzděláváním osob se sluchovým postižením (Ludíková, 2002). Původně byla surdopedie studována jako součást logopedie, od níž se roku 1983 oddělila a stala se tak samostatnou vědní disciplínou. Jako jednou z příčin jejího oddělení od logopedie zmíníme její objekt, tedy nedoslýchavý a především neslyšící člověk, který se od svých vývojových zvláštností výrazně liší od vadně mluvícího, ale slyšícího člověka, který je objektem logopedie (Pulda, 1992). Jak uvádí Pulda (1992, s. 5): *„Zatímco vadně mluvící děti nejsou výrazně omezeny v rozvoji osobnosti a jejich řečová vada je většinou reparabilní, jsou sluchové vady a ztráty ve většině případů neléčitelné a mají hluboký dopad na rozvoj řeči a osobnosti.“*

Dalším aspektem oddělení těchto disciplín jsou jejich metody, které se vzájemně liší. Na rozdíl od člověka s vadou řeči, nemohou sluchově postižení využívat sluchové kontroly vůbec nebo jen v omezené míře. Pulda (1992, s. 5) uvádí: *„U neslyšících dětí se musí řeč vytvářet uměle za využití zrakového, taktilního a proprioceptivního vnímání.“*

Nesmíme opomenout ani fakt, že sluchově postižení se postupem času začali vyčleňovat a vznikala tak kulturní a jazyková menšina (Souralová, Langer, 2005).

Cílem surdopedie je podle Souralové a Langera (2005) poskytnout sluchově postiženým možnost co nejvyššího vzdělání, umožnění rozvoje osobnosti sluchově postiženého jak po stránce kognitivní, psychosociální, tak emocionální a pomoc při vytvoření takových komunikačních kompetencí, které by těmto osobám se speciálními potřebami usnadnily maximální začlenění do intaktní společnosti s respektováním jejich kulturních a jazykových odlišností.

Podle Pipekové (1998, s. 81) je cílem surdopedie: *„komplexní péče o sluchově postižené, jejich sociální a pracovní zapojení, které se může realizovat v různých úrovních socializace.“* Mezi cílovou skupinu surdopedie patří jedinci s narušením, poruchou, vadou nebo absencí slyšení, kteří mají následkem toho potíže v komunikačním procesu (Šándorová, 2003). Do cílových skupin řadíme také neméně důležitou skupinu a to rodiče a v neposlední řadě také samotné pedagogické pracovníky (Potměšil, 2003).

Úkolem surdopedie podle Puldy (1992) je informovat veřejnost o této problematice, závažnosti a následcích jakékoliv sluchové ztráty.

1.1 Základní terminologie

Sluchová vada - má svou příčinu v poškození senzorických buněk vnitřního ucha nebo postižení neurálních spojů v mozku. Tento typ sluchové vady je převažující, trvalý a nelze léčebně ovlivnit (Lejska, 2003).

Sluchová porucha - jedná se o stav, kdy se zvuková vlna z nějakých příčin nedostává přes střední nebo vnější ucho k oblasti sluchových buněk. Ačkoli je sluchová buňka v pořádku, není tudíž stimulována zvukovým vjemem. Termínem „sluchová porucha“ rozumíme stav, který lze léčebně ovlivnit (Lejska, 2003).

Postlingvální sluchová vada - jedná se o takovou vadu sluchu, která vznikla po ukončení vývoje řeči, zhruba do šesti let, nebo v průběhu života jedince, kdy nejčastější příčinou ztráty či poškození sluchu je úraz, nebo nadměrný hluk (Bytešnicková, Horáková, Klenková, 2007).

Prelingvální sluchová vada - zde jde o vadu získanou před fixací řeči, tudíž do šestého roku života dítěte, kdy nejčastější příčinou bývá mechanické poškození mozku, virové infekce, úrazy, onkologická onemocnění (Bytešnicková, Horáková, Klenková, 2007).

Neslyšící s malým „n“ - tento pojem označuje neslyšící z pohledu medicínského, na základě audiologického vyšetření. Za „neslyšící“ se označují ty osoby, které mají určitou ztrátu sluchu, a podle její velikosti se následně klasifikují do jednotlivých skupin (Kosinová, 2008).

Neslyšící s velkým „N“ - tento termín používáme z pohledu jazykové a kulturní definice. Kdy Neslyšící považujeme za jazykovou a kulturní menšinu. Tyto osoby na své postižení nenahlíží jako na handicap. Mají společný jazyk, společné chápání světa, vlastní historii, kulturní zázemí, hodnoty i tradice (Kosinová, 2008).

1.2 Teorie slyšení

Sluchový orgán patří mezi nejcitlivější mechanoreceptory. Lidské ucho dokáže vnímat zvukové vlny v rozsahu frekvencí přibližně 16 až 20 000 Hz a je nejcitlivější pro tóny v oblasti 500 - 4000 Hz, což je nejdůležitější frekvenční pásmo lidské řeči (Skákalová, 2011). Zvuková vlna neboli mechanické kmitání vzduchu projde zvukovodem a dopadne na bubínek, který rozkmitá (Šlapák, Floriánová, 1999). Kmitání bubínku se přeneso na všechny tři sluchové kůstky - kladívko, kovádlíku i třmínek. Třmínek následně rozkmitá oválné okénko a tím uvede do pohybu perilymfu. Vlnění se dále rozkmitá endolymfu a v určitém úseku může rozkmitat i bazální membránu, což závisí od výšky tónu (Šándorová, 2003). „*Rozkmitaná endolymfá podráždí vychýlením vlásků buňky v Cortiho orgánu. Tyto vláskové buňky převedou mechanické, kmitavé podráždění na bioelektrický impuls, který postupuje sluchovým nervem a dalšími nervovými dráhami až do kůry mozkové, kde je vnímán jako zvukový vjem.*“ Jedná se o percepční funkci ucha (Šlapák, Floriánová, 1999, s. 18).

2 Kompenzační a technické pomůcky

Technické a kompenzační pomůcky pro sluchově postižené zahrnují širokou nabídku speciálních elektroakustických přístrojů (Langer, Suralová, 2006). Poměrně rychlý vývoj techniky a různých komunikačních a informačních systémů přináší nejen pro sluchově postižené nové možnosti, díky kterým je jim alespoň částečně usnadněna vzájemná komunikace a nezávislost, ale především vyrovnávání příležitostí s intaktní společností (Skákalová, 2011).

2.1 Sluchadla

Elektronická sluchadla jsou nejdůležitější pomůckou pro ty sluchově postižené, kteří mají zachovány alespoň zbytky sluchu. Fungují na principu zesílení zvuku při jeho přenosu do vnitřního ucha. Díky sluchadlům se nedoslýchaví mohou téměř bez problému dorozumívat se slyšícími a většina neslyšících se posunula na hranici nedoslýchavosti. Nejpozitivněji hodnotíme tento pokrok u malých dětí, kterým tato technologie pomůže si snáze a rychleji osvojit srozumitelnější řeč (Hrubý, 1998).

Sluchadlo přiděluje audiolog nebo otolaryngolog na základě audiologického vyšetření. Každé sluchadlo musí být nastaveno individuálně. Typ i nastavení sluchadla musí odpovídat typu sluchové vady (Pipeková, 1998).

Obecně můžeme říci, že se sluchadlo skládá ze dvou částí. Obsahuje vlastní vnitřní součásti a součásti vnější pro napojení na ucho nedoslýchavých (Lejska, 2003).

Mezi vnitřní části sluchadla patří mikrofon, reproduktor a zesilovač. Úkolem mikrofonu a reproduktoru je převádět zvuk, přesněji řečeno změny zvukového tlaku, na elektrický signál a opačně. Poté je řadě zesilovač, který daný zvuk zesílí. Kromě těchto částí sluchadlo obsahuje ještě baterii nebo akumulátor, který dodává jednotlivým součástem sluchadla energii (Hroboň, Jedlička, Hořejší, 1998).

Jeřábková (2006) toto dělení ještě obohacuje o přepínač M – MT - T, který se používá ke změně normálního poslechu na poslech přes indukční smyčku a naopak a regulátor hlasitosti, který umožňuje libovolně nastavovat hladinu hlasitosti. Některá moderní sluchadla již tento regulátor nemají a díky stále novější technologii se hlasitost přizpůsobuje automaticky.

Do vnějších částí řadíme individuální ušní tvarovku, která má za úkol co nejlépe

převést zesílený a modulovaný zvuk ze sluchadla do vnějšího zvukovodu pacienta (Lejska, 2003) a hadičku, která spojuje mikrofon a tvarovku (Jeřábková, 2006).

Lejska (2003) dělí sluchadla podle těchto hledisek: podle tvaru sluchadla, podle způsobu přenosu akustického signálu, podle stupně zesílení a podle způsobu zpracování akustického signálu.

Dělení podle způsobu předávání zesílené akustické energie

Zde je možno rozlišovat sluchadla na vzdušné a na kostní vedení. Sluchadla na vzdušné vedení převládají, protože zachovávají fyziologické vedení vzduchu.

Sluchadla na kostní vedení se používají jen u převodních poruch (Lejska, 1994).

Dělení sluchadel podle tvaru

Podle tvaru rozlišujeme sluchadla kapesní (krabičková), závěsná, brýlová, boltcová a zvukovodová. Kapesní sluchadla byla dříve velmi rozšířená, nyní se používají především u malých dětí nebo u osob s menší manuální zručností (Kašpar, 2008). Nejvíce se uplatňují sluchadla závěsná, kdy je celé sluchadlo ukryto za boltcem a zvuk je přiváděn do zvukovodu pomocí vsunuté olivky (Lejska, 1994). Brýlová sluchadla se dnes již využívají méně. Jejich provedení se neliší od běžných brýlí (Houdková, 2005) a mají stejné parametry jako sluchadla závěsná. Sluchadla boltcová a zvukovodová jsou tvarově přizpůsobena boltci a vnějšímu zvukovodu. Patří mezi kosmeticky nejpříjemnější, výkonnostně rovnocenná a mají fyzikálně nejčistší přenos zvuku (Lejska, 1994).

Dělení sluchadel podle stupně zesílení zvuku

Podle stupně zesílení dělíme sluchadla pro lehké a středně těžké sluchové vady, kdy je možno využít sluchadla všech typů, sluchadla pro těžké sluchové vady, u kterých je lepší využít jen závěsná nebo kapsičková sluchadla a sluchadla pro velmi těžké sluchové vady. U těchto sluchadel je možno použít jen velká sluchadla závěsná či kapsičková (Lejska, 2003).

Dělení podle způsobu zpracování akustické energie

Podle způsobu zpracování akustické energie dělíme sluchadla na analogová a digitální. U analogových sluchadel spočívá jejich zpracování v převedení akustické energie na energii elektrickou, která je v zesilovači zesílená a v zesílené podobě je zpět převedena na zvuk (Hrubý, 1998).

U digitálních (číslicových) sluchadel je tomu jinak. Digitální sluchadla analogový elektrický signál díky minikoprocesoru dále mění na řadu čísel, která jsou podle aktuálního nastavení softwaru sluchadla zpracována (filtrována, zesílená). Takto upravená data jsou poté předána do reproduktoru, který je opět přemění na zvuk (Souralová, Langer, 2005).

Hrubý (1998, s. 129) shrnuje hlavní výhody digitálních sluchadel:

- a) sluchadlo se nastavuje programem, nikoliv výběrem vhodného sluchadla a jeho přizpůsobením,
- b) sluchadlo může samo změřit audiogram a tím ho lze mnohem přesněji přizpůsobit individuálním potřebám nedoslýchavého,
- c) má schopnost omezit okolní šum,
- d) automaticky se přizpůsobuje různým sluchovým podmínkám,
- e) dokáže se samo otestovat,
- f) umí potlačit akustickou zpětnou vazbu,
- g) a jsou méně citlivá na rušení mobilním telefonem.

Podle Souralové, Langer (2006) se kvalitou a nastavením sluchadel jejich účinnost neustále zvyšuje.

2.2 Kochleární implantace

Kochleární implantace je metodou rehabilitace (Houdková, 2005) a je určena osobám s velmi těžkou sluchovou vadou (Kašpar, 2008).

Kochleární implantát je elektronická funkční smyslová náhrada, která neslyšícím osobám přenáší sluchové vjemy přímo elektrickou stimulací sluchového nervu uvnitř hlemýžďe vnitřního ucha (Houdková, 2005).

Kochleární implantát má dvě části. Vnitřní a vnější. Vnitřní část, která se voperovává pod kůží za boltcem, tvoří elektroda a soustava elektrických obvodů ve vodotěsném pouzdře. Vnější část obsahuje řečový procesor a vysílací cívku, která se přikládá za ucho nad implantovanou část. Spojení implantované a zevní části funguje na indukčním principu, je tedy bezdrátové (Hroboň, Jedlička, Hořejší, 1998).

Princip fungování kochleárního implantátu je založen na předpokladu, že se ve vnitřním uchu v blízkosti voperovaných elektrod zachovalo dostatečné množství vláken sluchového nervu vhodných ke stimulaci. Elektrody tyto vlákna stimulují, ty vyvolají

neutrální impulzy, které jsou vedeny do mozku, který je následně rozpozná jako zvuk (Jeřábková, 2006).

Výběr kandidáta pro implantaci je závislý na mnoha kritériích, především audiologických, psychologických, logopedických a nesmíme zapomenout ani na možné kontraindikace operačního zákroku (Jeřábková, 2006). Jedná se o velmi složitý a zdlouhavý proces, kdy jsou zájemci o implantaci podrobeni mnoha vyšetřením, neboť celý program implantační péče je značně nákladný a vyžaduje předběžnou i následnou péči a reedukaci (Hroboň, Jedlička, Hořejší, 1998).

Výsledky kochleární implantace jsou individuální, závislé na výše zmiňovaných kritériích a především na době vzniku sluchové vady (Kašpar, 2008).

2.3 Pomůcky používané k poslechu hudby

Mezi základní pomůcky používané neslyšícími nejen v edukaci, ale také v kinech, divadlech, koncertních sálech či v některých domácnostech jsou indukční smyčky. Indukční smyčky patří mezi kolektivní zesilovací aparatury a na rozdíl od sluchadel mají větší frekvenční rozsah. Mají schopnost se spojit s jednotlivými individuálními sluchadly a zprostředkovat tak zesílený zvuk většímu okruhu osob. Další pomůcky, které mohou neslyšící využít při poslechu hudby je výpočetní technika, například monitor a počítač (Souralová, Langer, 2005).

Další technické a kompenzační pomůcky

Pro neslyšící, ale i nedoslýchavé existuje celá řada technických a kompenzačních pomůcek, které se snaží usnadnit život osobám se sluchovým postižením. Většina z nich je sestavena tak, aby neslyšícím zprostředkovaly vjemy jinou, než sluchovou cestou, například vibracemi nebo světelnými signály a patří mezi ně například:

- vibrační nebo světelný budík,
- světelná signalizace zvonku,
- fax, internet, nebo zesílené mobilní telefony (Šándorová, 2003),
- kolektivní zesilovací aparatury, které se používají nejčastěji ve výchovně – vzdělávacím procesu a na rozdíl od sluchadel mají větší frekvenční rozsah. Mezi kolektivní zesilovače patří například indukční smyčka (Souralová, Langer, 2005),

- FM pojítka, díky kterým přenos zvukového signálu probíhá z mikrofonu až do sluchátek prostřednictvím FM rádiového signálu na speciálně stanovených frekvencích,
- jako další způsob usnadnění poslechu, můžeme také zmínit titulky jako dobrý způsob přenosu mluvené informace (Bendová, Jeřábková, Růžičková, 2006).

3 Kultura neslyšících v České republice

Pojem kultura

Kultura, je obecně velice široký pojem a její definice se může různě odlišovat (Kosinová, 2008).

Murphy (1998, s. 32) pojem kultura shrnul do této definice: „*Kultura je celistvý systém významů, hodnot a společenských norem, kterými se řídí členové dané společnosti a které prostřednictvím socializace předávají dalším generacím*“.

Průcha (2006, s. 46) rozděluje kulturu na širší a užší pojetí kultury. Podle širšího pojetí kultura zahrnuje: „*všechno, co vytváří lidská civilizace*“ a můžeme zde zařadit nástroje, obydlí, oděvy, dopravu, průmysl, ale také umění, náboženství, politiku, právo, nebo vzdělávací systémy.

Užší pojetí kultury se vztahuje spíše k projevům chování lidí, kultuře určitého společenství, kde se zajímáme o zvyklosti daného společenství, symboly, způsoby komunikace, společenské rituály, nebo sdílené hodnotové systémy.

Neslyšící, jako jazyková a kulturní menšina

„*Kulturu neslyšících tvoří každodenní zkušenosti*“ (Homoláč, 1998, s. 144).

Minorita Neslyšících se vůči majoritě vyznačuje vlastní, specifickou kulturou (Skákalová, 2011).

Základními charakteristickými rysy kultury českých neslyšících jsou:

Komunikace

Komunikace českým znakovým jazykem. Znakový jazyk je hlavním dorozumívacím prostředkem neslyšících lidí a zvláště prostředkem předávání kultury neslyšících (Kosinová, 2008).

Příslušnost ke kultuře

Ladd (in Kosinová, 2008) uvádí tři základní cesty ke členství v komunitě neslyšících:

- být neslyšícím dítětem neslyšících rodičů, nebo hluchotu zdědit v třetí generaci,
- navštěvovat školu pro neslyšící, nebo ji v minulosti absolvovat,
- stýkat se s komunitou neslyšících ve svém volném čase.

„Aby mohl být jakýkoliv člověk členem této komunity, je tedy třeba, aby sám cítil sounáležitost s touto komunitou a byl zároveň ostatními členy této komunity přijat“ (Redlich, 2008, s. 9).

Místa setkávání

Patří zde společná setkávání v klubech a spolcích, sportovní, zábavné, kulturní, vzdělávací akce, světové konference neslyšících, Deaflympiády, společenské plesy a mnoho dalších aktivit (Skákalová, 2011).

Umění neslyšících

Kromě společenských setkání a událostí řadíme do společných znaků kultury neslyšících také umění, které Kosinová (2008) dělí následovně:

- lidové umění - zde se jedná o smyšlené vyprávění příběhů ve znakovém jazyce, předávané z generace na generaci,
- povídky založené na znakovém jazyce,
- humor - vtipy, humorné obrázky či příběhy jsou úzce spjaty s kulturou a jsou určeny k pobavení vždy dané komunity, kde všichni posluchači sdílejí stejnou kulturu i jazyk,
- anekdoty - ty se vztahují především k snaze vyjádřit vztah ke slyšícím lidem, okolnímu světu, nevýhodám k absenci zvukových podnětů a vzájemné komunikační bariéře,
- hry - často sblížují komunitu neslyšících při setkáních. Důležitý je jejich výběr. Musíme brát ohled na to, že neslyšící vnímá svět především zrakem, proto dávejme přednost hrám pohybovým, logickým, vizuálním či hrám založených na znakovém jazyce,
- vizuální umění - zde můžeme zařadit malířství, sochařství, architekturu. Amatérští umělci tak svými díly přispívají ke kulturnímu dědictví neslyšících. Jejich témata a náměty nejčastěji vyjadřují motivy, touhy a přání samotných neslyšících,
- neslyšící na pódiu - divadlo, hudba, poezie je jedním z největších zážitků neslyšících, pokud mají možnost toto představení shlédnout ve svém vlastním jazyce, popřípadě být sami do něj zapojeni. Jedním nejznámějším divadelním souborem je Divadlo Neslyším, nebo hudebním souborem Tichá hudba.

Pomůcky

I technika může být pojítkem kultury neslyšících, neboť neslyšící lidi od ostatních spojuje odlišnost vnímání okolního světa od většinové společnosti.

Neslyšící nevnímají okolní zvuky sluchem, jako intaktní společnost, ale zrakem za pomoci speciálních pomůcek, které zvukové signály převádějí na světelné. Radíme zde například světelný budík, signalizátor dětského pláče, světelný nebo vibrační budík (Kosinová, 2008).

Pravidla chování

Společenství Neslyšících uznává vlastní hodnotová měřítká a společenské zvyky mezi ně patří například:

- každý příchozí i odchozí by měl podat ruku všem přítomným, nebo se s nimi políbit,
- kdo chce hovořit, musí na sebe upozornit energickými pohyby rukou v zorném poli ostatních, což je považováno za samozřejmost v této společnosti,
- mezi samozřejmost patří i větší počet tělesných dotyků převážně na rameno, paži. (Hrubý, 1999).

Zvyky

Používané jsou zvyky typické pro komunitu neslyšících, jako je například:

- univerzální pozdrav, který se mění v závislosti na situaci a znamená: „Ahoj!“, „Dobrý den.“ nebo také „Na shledanou.“,
- společným poklepáním do stolu si všichni přeji dobrou chuť, až jsou již všichni u stolu,
- při přípitku si necinkají skleničkou, ale vzájemně se dotknou hřbety rukou, kdy vnímají dotek důležitější než zvuk, který neslyší,
- potlesk neslyšících probíhá třepotáním rukou nad hlavou (Skákalová, 2011).

Komunikační média neslyšících

Patří mezi významné šířitele povědomí o kultuře neslyšících. Radíme zde televizní vysílání, kde bychom neměli zapomenout na pořad vysílaný českou televizí s názvem Televizní klub neslyšících, zprávy ve znakovém jazyce, tlumočené pořady, mezi něž patří například pořad Sama doma, či vycházející periodika. Internetové televize, kde bych zmínila

internetovou televizi WEBLIK a další internetové portály, které nám nabízí informace o světě neslyšících například www.ruce.cz, www.ticho.cz (Skákalová, 2011).

3.1 Komunikační formy osob se sluchovým postižením

Znakový jazyk

Přirozeným jazykem neslyšících je národní znakový jazyk. V našem případě český znakový jazyk. Znakový jazyk je přirozený a plnohodnotný jazyk, který splňuje všechny atributy jazyka, s mluveným jazykem je lingvisticky zcela srovnatelný a přitom nezávislý na strukturách většinových mluvených jazyků (Souralová, Langer, 2005). Jeho znalost nebrání osvojení si většinového mluveného jazyka, ale naopak může přispět k efektivnější výuce většinového jazyka (Macurová in Souralová, Langer, 2005). Zákon č. 384/ 2008 Sb.

o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých definuje znakový jazyk takto: *„Český znakový jazyk je přirozený a plnohodnotný systém tvořený specifickými vizuálně – pohybovými prostředky, tj. tvary rukou, jejich postavením a pohyby, mimikou, pozicemi hlavy a horní části trupu. Český znakový jazyk má základní atributy jazyka, tj. znakovost, systémovost, dvojitě členění, produktivnost, svébytnost a historický rozměr; a je ustálen po stránce lexikální i gramatické“.*

Za nejmenší významovou jednotku přirozených znakových jazyků jsou znaky, které jsou tvořeny dvěma složkami – manuální a nemanuální. Složka manuální zahrnuje místo artikulace znaku, tvar ruky, orientaci dlaně, prstů a prováděný pohyb. Složka nemanuální zastupuje mimiku, pozici a pohyb hlavy nebo trupu a orální komponenty (Souralová, Langer, 2005). Na rozdíl od mluveného jazyka je znakový jazyk produkován v trojrozměrném prostoru a nemá psanou podobu (Skákalová, 2011).

Znakovaná čeština

Na rozdíl od českého znakového jazyka, není znakovaná čeština jazykem přirozeným, ale jedná se o uměle vytvořený jazykový systém vytvořený intaktními, pro potřebu dorozumět se s neslyšícími uživateli znakového jazyka.

Znakovaná čeština patří do skupiny manuálně kódovaných mluvených jazyků. Obsah věty artikulovaný ve znakované češtině je tedy sestaven podle gramatických a syntaktických pravidel českého mluveného jazyka. Místo slov jsou však využity znaky, převzaté z českého

znakového jazyka. Jedná se tedy o kombinaci dvou na sobě nezávislých systémů (Souralová, Langer, 2005).

Prstová abeceda

Prstovou abecedu, nebo také daktylní, manuální, řadíme do uměle vytvořených jazykových kódů umožňujících interkulturní komunikaci mezi osobami se sluchovým postižením a intaktní populaci (Souralová, Langer, 2005). Jedná se o vizuálně - motorickou komunikační formu (Krahulcová, 2002), při které se využívá postavení a poloh prstů a dlaní obou rukou k vyjádření jednotlivých písmen (Skákalová, 2011), z nichž se syntetickým a sukcesivním postupem tvoří slova stejně, jako se hlásky spojují do slov v mluvené řeči (Krahulcová, 2002).

Rozlišujeme dvě formy prstových abeced - jednoruční a dvouruční v různých geograficky podmíněných variantách (Souralová, Langer, 2005).

Mezi základní výhody prstové abecedy patří její snadné naučení a produkovatelnost, dále materiální nenáročnost, a v neposlední řadě možnost jejího využití a rychlost v porovnání s písemným projevem. Nevýhodou této komunikační formy je necelistvost slova a značná pomalost v porovnání se znakovým nebo mluveným jazykem (Krahulcová, 2002).

Prstová abeceda se v projevu používá zejména k odhláskování cizích a složitějších slov a odborných termínů (Vysuček in Skákalová, 2011), a i přesto, že převádí prvky majoritního mluveného jazyka do vizuální podoby, je integrální součástí příslušného národního znakového jazyka (Souralová, Langer, 2005).

Odezírání

Odezírání chápeme jako schopnost rozumět hlasité řeči na základě globálního zrakového vnímání pohybů rtů, gestikulace, výrazu obličeje nebo jiných pohybů, které souvisejí s obsahem promluvy (Pulda, 1992).

Zákon o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob č. 384/2008 Sb. v § 6 definuje vizualizaci mluvené češtiny neboli odezírání takto: „*Vizualizace mluvené češtiny je zřetelná artikulace jednotlivých českých slov ústy tak, aby bylo umožněno nebo usnadněno odezírání mluveného projevu osobami, které ovládají český jazyk a odezírání preferují jako prostředek komunikace*“.

Při komunikaci nelze zcela spoléhat na odezírání, jelikož určité hlásky vytvářejí shodný mluvní obraz, neboli kiném, a nelze je tak bez sluchové kontroly poznat a rozlišit.

Schopnost odezírat lze však úspěšným tréninkem rozvíjet a zlepšovat (Skákalová, 2011) nikoliv však naučit. Schopnost učení se odezírání je velmi individuální a při rozvoji je velmi důležitá určitá kombinace vrozených vloh (Strnadová, 2008).

Podle Strnadové (in Souralová, Langer, 2005) má na úspěšnost odezírání zásadní vliv několik podmínek, které můžeme rozdělit na vnější a vnitřní. Mezi vnější podmínky řadíme zejména vzájemnou komunikační vzdálenost obou partnerů, výškovou úroveň úst mluvícího a očí odezírajícího, světelné podmínky, tempo řeči, způsob artikulace mluvčí osoby a přítomnost podpůrných složek odezírání kam řadíme například výraz obličeje a gestikulaci. Na rozdíl od vnějších podmínek, které můžeme částečně ovlivnit, rozlišujeme podmínky vnitřní, které změnit nelze, a jsou jimi osobnostní vlastnosti účastníků komunikace, mezi něž patří například věk sluchově postiženého, úroveň jazykové kompetence obou komunikačních partnerů, rozsah slovní zásoby, zdravotní předpoklady a aktuální psychický stav účastníků (Souralová, Langer, 2005).

Odezírání je nedílnou složkou komunikace sluchově postižených se slyšícími lidmi, ať už jako náhradní či doplňující cesta vnímání, a proto je nedílnou součástí komplexní výuky a výchovy řeči, vzdělávání a rozvoje osobnosti (Pulda, 1992).

3.2 Specifické neverbální projevy neslyšících

Podle Konečné (2009) lze proces komunikace obecně vymezit jako vzájemnou výměnu informací a projevů. Neverbální komunikace (neboli také mimoslovní komunikace či řeč těla) je výměnou informací mezi komunikujícími partnery jinými komunikačními prostředky než slovy (Konečná, 2009). Neverbální složka komunikace se může projevovat samostatně, ale uplatnění nalezne i během mluveného projevu, kdy spolu s ním tvoří nedílný celek, a tímto způsobem komunikace mnohdy komunikačnímu partnerovi prozradíme i to, co se slovně snažíme skrýt (Vávra in Strnadová, 2008). Do této složky komunikace řadíme celou řadu projevů, například sdělování informací očima, výrazem obličeje – mimikou, postojem těla, nebo gestikou (Pipeková, 1998).

Z amerických výzkumů vyplynulo, že během komunikačního procesu získáváme až 93 % informací touto cestou. To znamená, že slova zaujmají pouhých 7 % (Konečná, 2009).

Členění neverbální komunikace

Nejčastějším členěním neverbální komunikace je na komunikaci vrozenou a naučenou.

Do vrozené neverbální komunikace můžeme zařadit například pláč a smích. Má instinktivní charakter, často ji nelze předstírat a je společná všem lidem ve všech kulturách se stejným významem.

Za naučenou neverbální komunikaci lze považovat některé symboly v dané společnosti, které mají předem dohodnutý význam, například způsob pozdravu (Strnadová, 2008).

Valenta (in Strnadová, 2008) rozlišuje dále neverbální komunikaci a její projevy na záměrné, nezáměrné, vědomé i podprahové.

Neverbální komunikace bývá také často dělena na komunikaci individuální, která neslouží ke komunikaci, člověk při ní může být v místnosti sám, nebo být sám nemusí, ale jeho signály nemají cíl ani význam a komunikaci interakční, která je určená druhým lidem. (Strnadová, 2008). Do této komunikace často řadíme dle Valenty (in Strnadová, 2008) oční kontakt, komunikační vzdálenost, záměrná gesta a podobně, adresovaná jinému člověku, ale i zvířeti.

3.2.1 Specifika v neverbálních projevech u osob se sluchovým postižením

Dle Strnadové (2008, s. 11) : „*U neslyšících lidí je většina neverbálních projevů jiná, než u slyšících - a to jak u prvků vrozených, tak i naučených*“. Odlišuje se například počet a délka pohledů, oční kontakt při komunikaci, živost pohybů a mimiky, míra doteků v průběhu rozhovoru, společenská pravidla a některé konvenční symboly. Tyto rozdíly jsou naprosto přirozené, vzniklé na základě jiného vnímání, jinými životními podmínkami a na základě převahy získávání informací jinými kompenzačními mechanismy, především zraku a hmatu (Strnadová, 2008).

Pohledy a oční kontakt patří k těm nejvíce klíčovým neverbálním projevům. Přestože nám získávají nejvíce informací, dokážou sdělit stejné množství, ne – li více komunikačnímu partnerovi i okolí. Vlivů, které ovlivňují délku a množství pohledů u slyšících lidí je mnoho a můžeme zde zařadit například vzdálenost, vzájemné vztahy, míru zájmu, kulturní a situační faktor, kdy mezi nejdůležitější aspekty, kterých si všímáme, jsou délka a příjemnost pohledu

a také nás zajímá ten, kdo je pozorován.

U neslyšících lidí se množství a zaměření pohledů může od intaktních lišit. Rozdílnost je dána v absenci sluchu, kdy v tomto případě přebírá do jisté míry určité funkce zrak. Proto se neslyšící dívají na svého komunikačního partnera déle než je pro intaktního člověka běžné, a to i přesto, že s ním zrovna daná osoba nemluví. Na rozdíl od slyšícího člověka, který během komunikace může často odvracet zrak a o sdělené informace díky sluchu nepřijde, neslyšící osoba je odkázána na nepřetržité pozorování komunikačního partnera. Pokud se stane, že neslyšící oční kontakt přeruší, může jít o signál, že si nepřeje dál v rozhovoru pokračovat. Toto pravidlo platí i v opačném případě, kdy se odvrátí komunikační partner neslyšícího. Protože je samotné soustředění se a odezírání velmi náročná činnost, je velmi pravděpodobné, že za krátkou chvíli se dostaví únava (Strnadová, 2008).

Slovo **mimika** je odvozeno z řeckého *mimeomai*, což znamená napodobovat, představovat a v průběhu interpersonální komunikace hraje jednu z nejdůležitějších rolí (Konečná, 2009). Mimika slouží jako indikátor vztahů a emocí. Emoce vyjádřené prostřednictvím mimiky mohou být hrané i přirozené, a přestože má každý jedinec naprosto odlišnou tvář a výraz, jsou určité projevy vyjadřující emoce pro celou populaci stejné. Například strach, smích, překvapení, smutek, hněv.

Mimika u sluchově postižených tvoří spolu se znakovou řečí nedílnou součást celého projevu. Při použití znakové řeči je mimika nedílnou součástí nemanuálních složek znaků. Ve znakovém jazyce nese mimika gramatický význam a díky jejímu správnému použití poznáváme například podmínkové věty a odlišujeme od sebe věty vztažné. Funkci mimiky bychom mohli tedy přirovnat k funkci intonace, melodii a rytmu hlasu v mluvených jazycích (Strnadová, 2008).

Gesta jsou pohyby rukou nebo těla, kterými doprovázíme svůj verbální projev. Mohou být úmyslná, neúmyslná, vrozená i naučená. Slovní projev mohou buď doprovázet, nebo být použita jako samostatné sdělení. Tak jako u neslyšících, tak i u slyšících lidí gesta doprovázejí mluvní projev. Rozdíl je pouze v tom, že u slyšících lidí se sdělení odehrává v rovině zvukové a gesta jsou součástí nevokálního sdělení, tudíž lze tyto dvě složky od sebe bezpečně odlišit. U neslyšícího se ruce však zúčastní jak verbálního, však nevokálního sdělení, tak i gest. Vzájemně je od sebe může rozeznat pouze zkušený uživatel znakového jazyka (Strnadová, 2008).

Doteky mohou být úmyslné i náhodné. V komunitě neslyšících má dotek velmi důležité místo. V případě, že chceme oslovit určitou osobu, nemusíme vždy jen zamávat, ale

můžeme použít právě dotek. Tento druh signálu neslyšící používají i při kontaktu se slyšícími lidmi. U neslyšících se jedná o vžitý rituál, který však sebou nese spoustu pravidel. Mezi tyto pravidla patří například to, že je dotek povolen pouze na určitých místech těla, měl by být jemný a pokud se jedná o dotek zezadu, měl by být proveden pouze v případě, že jej lze očekávat (Strnadová, 2008).

Komunikační vzdálenost neboli cizím slovem proxemika. Přiblížením nebo oddálením od komunikačního partnera si vymezujeme svůj prostor, který je nám příjemný pro komunikaci s konkrétní osobou a současně tak regulujeme náš vzájemný vztah (Konečná, 2009). Neslyšící člověk zaujímá vzhledem ke komunikačnímu partnerovi takové postavení, aby jej měl stále ve svém zorném poli kdykoliv s ním začne komunikovat. Pokud je komunikačních partnerů více, všichni by měli být v postavení tak, aby měl každý ve svém zorném poli ostatní komunikační partnery a mohl si tak snáze všimnout, kdo začal znakovat. Toto pravidlo platí jak pro znakování, tak i odezírání (Strnadová, 2008).

Slyšící lidé na sebe mohou komunikovat prakticky kdykoliv, z jakékoliv **pozice**, třeba i zády k sobě. U neslyšících tomu tak není, především proto, že na svého komunikačního partnera potřebují především dobře vidět. Proto je ideální pozice čelem k sobě, což usnadní nejen znakování, ale i odezírání. I v případě skupiny platí pravidlo, že je vhodné mít všechny komunikační partnery ve svém zorném poli (Strnadová, 2008).

4 Tlumočení

Tlumočení chápeme nejen jako druh zprostředkování mezijazykové komunikace, ale také jako zprostředkování mezikulturní komunikace. Jedná se o způsob dorozumívání mezi lidmi hovořícími různými jazyky (Čeňková, 2008).

Tlumočení neboli translace, jsou slova označována za synonyma. Jedná se o převod sdělení mezi dvěma jazyky, který se děje v mluvené formě. Pokud se ale jedná o převod písemného sdělení z jednoho jazyka do písemné formy druhého jazyka, mluvíme již o překladu.

Pokud převádíme informace z nebo do znakované češtiny, používáme pojem „**transliterace**“, jelikož nedochází k převodu informací do jiného jazyka, ale k manuálnímu dekódování nebo zakódování. Podobně je to i u tzv. „**artikulační češtiny**“, kdy se nejedná o tlumočení, ale o vizualizaci mluveného jazyka (Šebková, 2008).

Tlumočení z pohledu tlumočnicka probíhá ve třech fázích:

- fáze recepce - neboli přijímání informací buď sluchem u mluveného jazyka, nebo zrakem v případě jazyka znakového,
- fáze translace - překlad informací v krátkodobé paměti a převod do cílového jazyka,
- reprodukce - prezentace informací v cílovém jazyce

Druhy tlumočení

Tlumočení dělíme dle časové souslednosti podle toho, kdy probíhají uvedené fáze:

Tlumočení konsektivní - neboli následovné, které probíhá až poté, kdy řečník ukončí část svého projevu či projev celý. Toto tlumočení je náročnější na čas, který se mezi jednotlivými projevy prodlužuje. Další nevýhoda je kladena na tlumočnickovu paměť, kdy si překlad ve fázi translace musí zapamatovat.

Tlumočení simultánní - neboli souběžné. Toto tlumočení je náročnější a vyžaduje pohotovost, soustředění a rychlou reakci na okamžitou logickou analýzu, zpracování vyslechnuté informace a její okamžité převedení do cílového jazyka.

Tlumočení z listu - kdy je úkolem tlumočnicka převést text do cílového jazyka, v našem případě do znakového jazyka, v časové bezprostřednosti, plynně, v tempu obvyklého mluvního projevu. Z časového hlediska je toto tlumočení velmi úsporné, avšak klade velké

nároky na tlumočnickovu schopnost k rozdvojení pozornosti na dvojí činnost - čtení a tlumočení a zároveň schopnosti uchovat oční kontakt s publikem (Čeňková, 2008).

Tlumočení podle počtu zúčastněných osob dělíme dle Šebkové (2008) na:

- **individuální** - kdy tlumočnick tlumočí pouze jedné osobě,
- **skupinové** - určeno pro větší počet klientů,
- **komunitní** - které je naprosto rutinní, je určeno pro danou komunitu a odehrává se v běžných životních situacích.

Toráčová (2008) dělí dál tlumočení podle tlumočené situace:

- tlumočení v soudním zařízení,
- tlumočení ve zdravotnických zařízeních,
- tlumočení v zaměstnání,
- tlumočení ve školách,
- tlumočení pro audiovizuální média,

a další dělení uvádí například Červinková Houšková (2008):

- umělecké tlumočení,
- tlumočení společenských akcí,
- tlumočení rodinných událostí,
- tlumočení v běžných situacích každodenního života.

Dle Červinkové Houškové (2008) dělíme dál tlumočení podle osobnosti klienta:

- tlumočení pro dospělé uživatele znakového jazyka,
- tlumočení pro děti,
- tlumočení pro osoby se specifickými potřebami způsobu tlumočení.

Mezi faktory ovlivňující kvalitu tlumočení řadíme dle Čeňkové (2008):

- **situační kontext** - kde řadíme především charakter, obsah a délku tlumočení,
- **osobnost řečníka** - patří zde například artikulační schopnosti, logické uspořádání a návaznost projevu, jeho rychlost a srozumitelnost a úroveň komunikačních kompetencí řečníka v používaném jazyce.
- **osobnost tlumočnicka** - zde jsou důležité především zkušenosti s tlumočením, úroveň komunikačních kompetencí v obou jazycích a znalost kulturního pozadí obou jazyků, znalost tématu, dobrá paměť, ale nárok je kladen také na celkový fyzický stav tlumočnicka, jeho odolnost vůči únavě, stresu.
- **osobnost příjemce** - zde hraje roli především úroveň komunikačních kompetencí v používaném jazyce a znalost tématu.

Etický kodex tlumočnicka vymezuje základní povinnosti a práva tlumočnicka znakového jazyka při výkonu tlumočnické profese. Dodržováním tohoto kodexu se mnohdy odráží kvalita výkonu tlumočnicka (viz. Příloha 1).

Základní pilíře práva neslyšících na tlumočnické služby

Každý tlumočnick pro neslyšící by měl být seznámen se základními dokumenty, které vymezují povinnosti a práva týkající se tlumočnické profese. Mezi tyto dokumenty patří například Listina základních práv a svobod, zákon o znakové řeči a v neposlední řadě zákon o Sociálních službách (Toráčová, 2008).

Zprostředkovatelé a zaměstnavatelé tlumočnicků pro neslyšící

Před rokem 1998, než byl schválen zákon o znakové řeči, existovaly dvě možnosti zajištění si tlumočnických služeb. První z možností neslyšícího bylo navštívit organizaci, jejímž členem byl, a na místě si tlumočnicka domluvit, nebo se přímo na tlumočnicka osobně obrátit. Po roce 1998, po schválení zákona o znakové řeči, se neslyšící mohl obrátit také na pečovatelskou službu.

Nabídka tlumočnických služeb v České republice vzrostla až v roce 2003 vznikem Centra zprostředkování tlumočnicků pro neslyšící, zřízeným organizací ASNEP - Asociace organizací neslyšících, nedoslýchavých a jejich přátel (Kronusová, 2008).

Mezi základní zprostředkovatele tlumočnicků pro neslyšící dle Kronusové (2008) řadíme:

- Pečovatelské služby - ty patří v současné době k nejrozšířenější formě terénní sociální péče. I přesto mnohé pečovatelské služby tuto službu neposkytují, nebo nevědí, že tuto povinnost mají.
- Centrum zprostředkování tlumočnicků pro neslyšící - tlumočnické služby Centra jsou dotovány MPSV ČR, granty, sponzorskými dary a příjmy ze sbírky Ruce vzhůru. Služby klientům jsou poskytovány bezplatně. Jediným požadavkem je registrace klienta v Centru. Na Centrum se mohou obrátit nejen samotní neslyšící, ale také slyšící klienti, například soudci, nemocnice, školy, službu si však hradí žadatel.

Centrum zajišťuje tlumočení z/do českého znakového jazyka, transliteraci znakované češtiny, vizualizaci mluvené češtiny a tlumočení pro hluchoslepé.

Mezi zaměstnavatele tlumočnicků řadíme školy, kde mají neslyšící žáci dle zákona č. 155/1998 Sb., o znakové řeči, a zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), nárok na tlumočenou výuku. Tato situace je většinou řešena tak, že je tlumočnick ve škole zaměstnán jako pedagogický pracovník. Dalším zaměstnavatelem jsou organizace neslyšících. Ve většině případů organizace tlumočnicka zaměstnávají a patří zde například ČUN - Česká unie neslyšících, LORM - společnost pro hluchoslepé, FRPSP - Federace rodičů a přátel sluchově postižených, SNN ČR - Svaz neslyšících a nedoslýchavých v ČR. V některých případech se organizace obrací přímo na zprostředkovatele, jako organizace PUN - Plzeňská unie neslyšících. Posledním zaměstnavatelem tlumočnicků jsou provozovatelé TV stanic. Mezi stanice, kde jsou pravidelně tlumočeny některé pořady do znakového jazyka, patří Česká televize (Kronusová, 2008).

4.1 Umělecké tlumočení do znakového jazyka

Z terminologického hlediska považujeme termín „umělecké tlumočení“ za souhrnný název pro divadelní tlumočení, tak i tlumočení hudby a zpěvu zároveň. Divadelní tlumočení, které můžeme rozdělit na několik typů, které rozlišujeme především podle umístění tlumočnicka na jevišti: statické, zónové, stínové a speciální, kdy je tlumočnick napůl v roli herce a napůl v roli tlumočnicka. Dále se divadelním tlumočením v bakalářské práci zabývat nebudu (Červinková Houšková, Kováčová, 2008).

4.2 Historie uměleckého tlumočení v ČR

Umělecké tlumočení je v České republice poměrně mladou záležitostí, které se dostává stále více pozornosti a je jednou z oblastí, která výrazně přispívá k popularitě znakového jazyka. Historie uměleckého tlumočení je poměrně krátká, inspirována zahraniční tvorbou, o jejíž vzestup vděčíme především České komoře tlumočnicků znakového jazyka a má plné právo být porovnávána se zahraniční tvorbou (Červinková Houšková, Kováčová, 2008).

Důležitým rokem pro znovuzrození znakového jazyka je rok 1989. Ten přinesl mnoho změn jak pro neslyšící, tak pro populaci samotnou. V porevolučních letech český znakový jazyk pomalu pronikal na veřejnost, do médií, a tím se přispělo k informovanosti intaktní populace o této problematice. Stoupající zájem zapříčinil vznik samostatných organizací pro neslyšící, studentům se naskytl možnost rozšiřování jejich studia.

Dalším převratným zlomem byl rok 1998, kdy byl Parlamentem České republiky schválen zákon o znakové řeči, který definoval znakový jazyk jako plnohodnotný a svébytný jazyk, stejně tak přinesl právo tento jazyk neslyšícím používat. Všechny tyto změny vedly k vytváření svébytné jazykové a kulturní minority, Neslyšících.

Změny ve vztahu slyšících a neslyšících vedly ke zvýšené potřebě tlumočnických služeb a obrodě znakového jazyka obecně, které se z počátku týkaly tlumočení při běžných životních situacích a postupem času se dostávaly i do oblastí dříve pro tuto minoritu nepřístupných. Jednou z nich je právě umění (Červinková Houšková, Kováčová, 2008).

4.3 Tlumočení hudby a zpěvu

Historie tlumočení hudby a zpěvu je u nás poměrně mladou záležitostí, který v posledním desetiletí nabývá na své popularitě.

4.3.1 Historie tlumočení hudby a zpěvu

Počáteční impuls přišel podobně jako i v jiných oblastech znakového jazyka ze zahraničí a první, od koho jsme mohli první představení na našem území shlédnout, byli rovněž zahraniční, američtí neslyšící tvůrci a to v letech 1996 a 1997, kdy předvedli první píseň ve znakovém jazyce pod vedením Vesty Dee Sauter (Červinková Houšková, Kováčová, 2008). Vesta Dee Sauter, je významná osobnost jak v zahraničních zemích, tak v České republice, která se výrazně podílí na řadě projektů. Vytváří postupy a metody, jak vyučovat znakový

jazyk a celkově přispívá k celkové informovanosti o neslyšících a této problematice (<http://www.cktj.com/vesta-dee-sauter>). O rok později v roce 1998 pak vznikl v České republice první soubor, který se věnuje zpěvu ve znakovém jazyce Tichá hudba.

„Americkými skupinami zpívajícími ve znakovém jazyce se u nás nechala inspirovat skupina Tichá hudba, která od roku 1998 rozšiřuje jak řady svých členů, tak svůj repertoár“ Kosinová (2008, s. 33). Tichá hudba interpretuje vlastním způsobem jak písně českých i zahraničních zpěváků a skupin a od roku 2006 vznikají jejich vlastní a originální skladby doprovázené převážně africkými bubny (Kosinová, 2008).

Roku 2002 pak měli uživatelé znakového jazyka i nejširší veřejnost možnost zhlédnout první koncert populární hudby, tlumočený do znakového jazyka, kterým je Tříkrálový benefiční koncert konaný každoročně a o necelý rok později koncert vážné hudby. České komoře tlumočnicků znakového jazyka vděčíme za každoročně pořádání a zajištění prosincového benefičního koncertu Podepsáno srdcem, který má svou tradici dodnes (Červinková Houšková, Kováčová, 2008).

Neměli bychom zapomínat ani na současnost, která této problematice a především samotným tlumočnickům zpěvu a hudby ve znakovém jazyce přeje.

V letošním roce během léta proběhlo mnoho hudebních festivalů. Návštěvou Neslychaných festivalů, kde jste se mohli nejen skvěle pobavit a užít si spoustu muziky, jste mohli spolu s Kofolou podpořit projekt Zpívající ruce, který se věnuje školení nových tlumočnicků hudby pro neslyšící. Partnerem projektu byla Česká komora tlumočnicků znakového jazyka.

Před přípravou tohoto projektu byla pozvánka na festival formou reklamy, která během léta plnila televizní obrazovky.

Podpořit projekt Zpívající ruce jste mohli jednoduše. Přijít na tento festival, zavítat u stánku s kofolou a nechat si na sebe otisknout ruku - protože každý otisk se počítá. Za každý otisk se přispělo projektu částkou pěti korun, jehož výtěžek putoval na podporu tlumočnicků hudby a zpěvu (<http://www.neslychanefestivaly.cz/>).

4.3.2 Obecná charakteristika tlumočení hudby a zpěvu

Jak jsem již zmínila, tlumočení hudby a zpěvu spadá do uměleckého a rozumíme tím dvojí činnost tlumočnicka: překlad skladby a jeho přednes v synchronizaci s interpretem skladby. Hudební tlumočení můžeme rozdělit:

- Tlumočení zpěvu
- Tlumočení hudby

V obou případech tlumočnick postupuje trochu odlišným způsobem, ale s vždy stejným cílem - nabídnout neslyšícím divákům stejně kvalitní prožitek, jako mají slyšící diváci při poslechu hudby.

Další dělení se odvíjí podle počtu tlumočnicků, kteří v jedné skladbě tlumočí a tento počet se řídí podle počtu zpívajících interpretů. Může ovšem nastat i výjimka, kdy píseň zpívají dva interpreti, ale tlumočnick je jen jeden.

Tlumočení hudby a zpěvu je velmi náročná profese jak po stránce časové, tak psychické, kdy je na tlumočnicka kladena velká zodpovědnost a především vyžadováno emoční inteligence. Je nutno podotknout, že tato krásná oblast světa neslyšících není vhodná pro začínající tlumočnický (Červinková Houšková, Kováčová, 2008).

4.3.3 Cíle tlumočení hudby a zpěvu

Jak jsem již zmínila výše, jedním nejzákladnějším cílem tlumočení hudby a zpěvu všech tlumočnicků je zprostředkovat neslyšícímu stejný zážitek, jako má slyšící osoba při poslechu hudby (Červinková Houšková, Kováčová, 2008). Při snaze docílit absolutní kvality tlumočení a celkového přednesu, aby neslyšící, ale i slyšící publikum odcházelo s těmi nejlepšími dojmy, by se podle Červinkové Houškové (2008) tlumočnicki měli držet těmito cíli:

Jsou to právě **emoce**, které hudba v lidech vyvolává, a proto je tak často vyhledávaná. Zprostředkovat emoční náboj skladby neslyšícímu publiku, je jedním nejtěžším cílem a právě zde se projevuje schopnost tlumočnickovy kreativity.

Tempo a rytmus tvoří základní kostru překladu.

Podle Červinkové Houškové (2008, s. 77): „*Výběr jednotlivých znaků a jejich řazení jsou totiž často rytmem a tempem výrazně ovlivňovány*“.

Melodie je sledem tónů řazených podle hudebních norem a právě ta bývá pro tlumočnický inspirací pro uchopení překladu skladby. Melodie nese hudební myšlenku a tvoří obsahový celek.

Dynamika v souvislosti s hudbou je velmi důležitým výrazovým prostředkem a používá se ve dvojm významu: jde o sílu, hlasitost zvuku a o pohybovou energii. Dynamičnost v kontrastu ke statičnosti (Zenk, 2006). Právě dynamika ovlivňuje gradaci skladby.

Gradace by se měla v skladbě vždy projevit, patří totiž mezi složky, které pomáhají tlumočnickovi vystavět dynamiku překladu (Červinková Houšková, 2008).

Neméně důležitou částí je **obsah skladby**, který je u skladem tvořených zpěvem dán textem skladby. O to těžší je se seznámit s obsahem u skladeb čistě instrumentálních. Dle Červinkové Houškové (2008, s. 77): „Každý hudební skladatel vkládá do svého díla jistý obsah. Je pak na tlumočnickovi, aby se pokusil zjistit dostupné informace, které se pojí se vznikem skladby, s jejím námětem, obdobím jejího vzniku, s autorem, případně s kontextem širšího díla, ze kterého je skladba vzata“.

Každá skladba nese svůj osobitý význam, neboli **kontext skladby**, který je nutno do překladu taktéž začlenit. Skladba může být spjata s historickými, kulturními či jinými společenskými událostmi. Podstatné je také začlenit do překladu osobnost interpreta, což bývá z časových a technických důvodů velmi často problematické.

4.3.4 Průběh přípravy

Každý tlumočnick volí pro svou přípravu na tlumočení hudby a zpěvu trochu jiný postup. Tlumočnicki Kateřina Červinková - Houšková a Andea Kalců postupují při přípravě tlumočení v těchto krocích:

- získání skladby,
- poslech hudby,
- rozčlenění skladby,
- překlad textů anebo vyhledávání podkladů pro obsahovou náplň skladby,
- propojení znaků a hudby,
- nácvik skladby a její fixace,
- introspekce videonahrávkou,
- supervize neslyšícím,
- zkouška s interpretem a logistika

(Mázerová, GONG, 2005).

4.3.5 Oděv tlumočnicka

Nejvhodnějšími odstíny pro oděv tlumočnicka jsou barvy tmavého charakteru, nejlépe však barva černá. Barva oblečení tlumočnicka závisí vždy na situaci a charakteru tlumočeného koncertu nebo skladby, popřípadě na oblečení, které by tlumočnick měl vždy sladit s oblečením interpretem skladby. Vhodné je, aby si tlumočnick vzal s sebou více variant oblečení a předešel tak překvapení.

Muži volí především pohodlný tmavý oděv v závislosti na situaci a typu koncertu. Je možno volit mezi společenským oděvem, ale také kostýmem, který se vyskytuje méně často. Nutno podotknout, že by se muži měli vyvarovat sakům, která při projevu ve znakovém jazyce narušují přirozenou siluetu a částečně znemožňují tlumočnickovi plnohodnotný pohyb.

Ženy mají ve volbě oděvu širší možnosti. Při tlumočení mužských partů by však měly volit kalhoty. Její oblečení by mělo být decentní, pokud možno bez přebytečných ozdob, které by narušovaly divákovu pozornost. Oděv by měl kopírovat tlumočnickovu siluetu, především horní část trupu.

V každém případě i zde platí, že by se tlumočnicki v oblečení měli cítit pohodlně (Červinková Houšková, 2008).

II praktická část

Praktická část mé bakalářské práce navazuje na získané teoretické poznatky nastudované z odborné literatury výše uvedené problematiky, doplněné informacemi získaných z vlastního dotazníkového šetření.

5 Cíl bakalářské práce

Cílem mé bakalářské práce je zjistit základní informace o tlumočení hudby a zpěvu ve znakovém jazyce, prostudovat tento trend ve světě osob se sluchovým postižením a zjistit, zda o tomto kulturním obohacení mají neslyšící různé věkové kategorie, typu a stupně sluchového postižení povědomí, a pokud ano, zda vyhledávají příležitosti se s tlumočením hudby a zpěvu setkat.

Zajímat se budu také o to, jaké pocity a dojmy se zanechalo zhlédnutí některého tlumočeného koncertu či skladby, a také o celkový názor na zpěv nebo tlumočnicka.

6 Metodika práce

6.1 Charakteristika respondentů

Průzkumný vzorek tvořili respondenti z Čech a Moravy. Co se týče věkové hranice respondentů, byla limitována od 18 roku. Při výběru těchto respondentů jsem vycházela z předmětu mé bakalářské práce a soustředila se tak na osoby se sluchovým postižením různé etiologie.

Průzkumný vzorek tvořilo 55 respondentů, z toho 23 mužů a 32 žen. Dotazníku z Čech tvořila větší polovinu z celkového počtu a to 29 dotazníků. Na Moravu tedy připadlo 26 dotazníků.

Návratnost dotazníků nelze přesně určit, jelikož jejich velká část byla rozesílána e-mailem a byla adresována cílovým skupinám a organizacím pro sluchově postižené v České republice.

6.2 Volba výzkumné metody

Ve své práci jsem realizovala průzkum, ve kterém jsem zvolila metodu dotazníku, což je metoda kvantitativního sběru dat.

Dotazníkové šetření patří k nejrozšířenějším metodám, které umožňují získat informace od velkého počtu respondentů za poměrně krátkou dobu. Jedná se o výzkumný, vývojový, vyhodnocovací a diagnostický nástroj, kterým se dají poměrně rychle zajistit informace o znalostech, názorech, či postojích tázaných osob prostřednictvím písemného kladení otázek. Tuto metodu jsem použila jako nástroj pro zjištění, jaké mají povědomí osoby se sluchovým postižením o tlumočení zpěvu a hudby do znakového jazyka v Čechách a na Moravě.

6.3 Charakteristika položek

Při kladení jednotlivých otázek jsem se soustředila na jejich formulaci tak, aby byly co nejvíce srozumitelné okruhu osob, kterým je dotazník určen.

Dotazník, který přikládám v příloze, se skládal z 18 otázek, z toho 12 otázek bylo uzavřených, kdy si respondenti vybírali mezi nejvíce vhodnou odpovědí, 4 otázky otevřené, kdy klienti svou odpověď mohli dopsat, a 2 otázky se skládaly z kombinací forem předešlých.

Dotazník byl pro respondenty anonymní a byl určen pro osoby se sluchovým postižením různé věkové kategorie a různým typem a stupněm sluchového postižení, kteří se nachází na území Čech a Moravy. Věková hranice byla omezena osmnáctým rokem. Část dotazníků bylo rozesláno formou e - mailů a část jich bylo zpracováno písemně.

Návratnost dotazníků nelze přesně určit, jelikož jejich velká část byla rozesílána e-mailem a byla adresována cílovým skupinám a organizacím pro sluchově postižené v České republice.

6.4 Organizace šetření

Přípravu a samotné šetření jsem rozdělila do několika etap:

1. Etapa přípravná – od září do října roku 2012, studium odborné literatury, formulace cíle, vyhotovení dotazníku,
2. Etapa realizační – od listopadu do prosince 2012, rozesílání dotazníků prostřednictvím

e – mailů, vyplňování dotazníků v organizacích a jejich následné třídění,

3. Etapa vyhodnocovací – leden až únor 2013, vyhodnocení dotazníků.

6.5 Metody práce

Při vyhodnocování dotazníků jsem se soustředila na matematicko - statistické metody: třídění a zpracování údajů, výpočet četnosti a procentuálních hodnot a následné sestavení tabulek a grafů. Vždy jsem postupovala podle jednotlivých otázek, kdy jsem výsledky vložila do tabulky a následně sestavila graf. Otázky jsem okomentovala i slovně, dle svého názoru, popřípadě očekávaných výsledků.

7 Vyhodnocení dotazníku

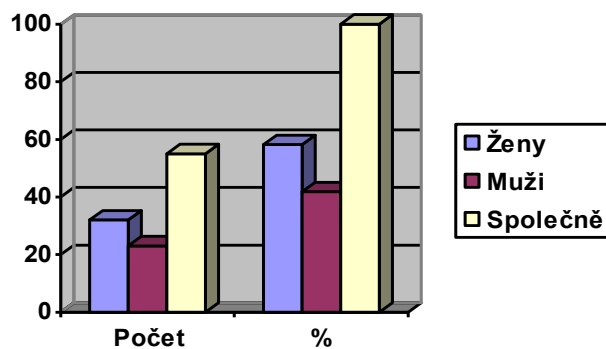
Dotazník byl určen pro osoby se sluchovým postižením různé věkové kategorie a různým typem a stupněm sluchového postižení, kteří se nachází na území Čech a Moravy.

V úvodu dotazníku jsem uvedla průvodní informace sloužící pro lepší orientaci a pochopení respondentů, s cílem zvýšit efektivitu a kvalitu sběru dat v průzkumu.

Otázka č. 1: Pohlaví respondentů.

Pohlaví	Počet	%
Ženy	32	58,18
Muži	23	41,82
Společně	55	100

Tabulka 1: Vyhodnocení dle pohlaví respondentů.

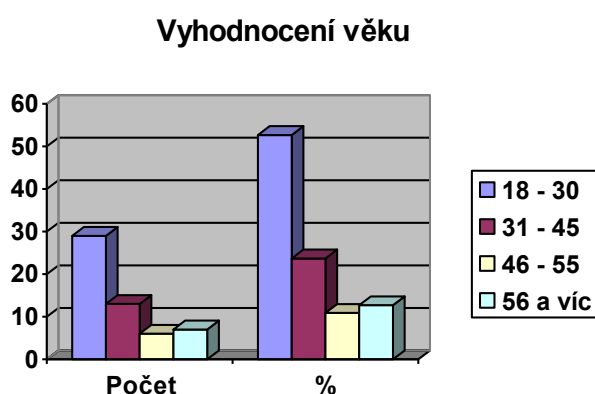
Graf 1: Vyhodnocení dle pohlaví respondentů

Podle tabulky 1 je možné vidět, že na dotazník reagovalo o něco větší počet žen, konkrétně 58,18 % než mužů. Tento nepatrný rozdíl mě velmi překvapil, jelikož jsem čekala větší preferenci při vyplňování dotazníků právě u ženského pohlaví.

Otázka č. 2: Věk respondentů.

Věk	Počet	%
18 - 30	29	52,7
31 - 45	13	23,7
46 - 55	6	10,9
56 a víc	7	12,7

Tabulka 2: Vyhodnocení dle věku respondentů.

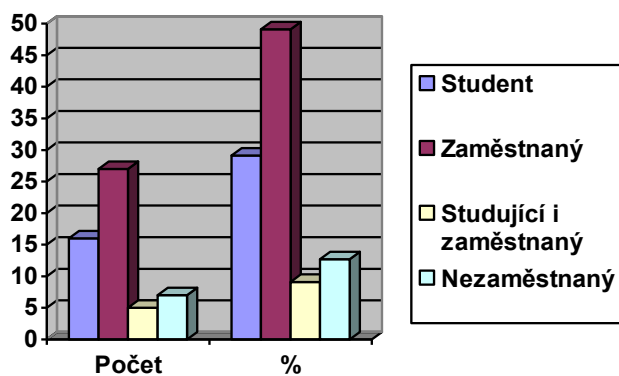
Graf 2: Vyhodnocení podle věku respondentů.

Tabulka 2 nám zhodnocuje věkové skupiny tázaných osob. Největší počet zastupují osoby od osmnácti do třiceti let. Tabulka byla následně sestavena na základě informací, které respondenti uvedli do dotazníku.

Otázka č. 3 : Pracovní poměr respondentů.

Pracovní poměr	Počet	%
Student	16	29,1
Zaměstnaný	27	49,1
Studující i zaměstnaný	5	9,1
Nezaměstnaný	7	12,7

Tabulka 3: Vyhodnocení dle pracovního poměru respondentů.

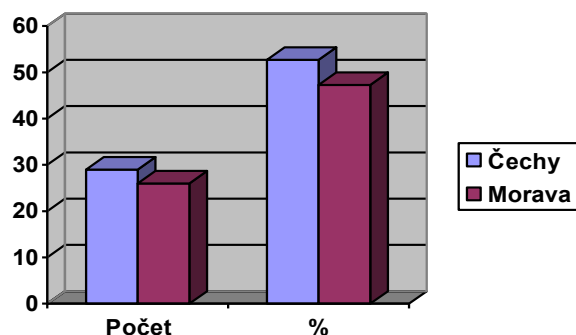
Graf 3: Znázornění pracovního poměru respondentů.

Podle tabulky 3 je možné vyčíst, v jakém pracovním poměru respondenti jsou a jejich přesný počet. Nejčastěji na dotazník reagovaly osoby již zaměstnané a následně studenti. Jsem ráda, že vzhledem k mému oboru se dotazník dostal i do rukou některým osobám seniorského věku, které byly ochotné i prostřednictvím elektronické komunikace dotazník vyplnit. Z důvodu toho, že někteří respondenti zaznamenali obě možnosti, byli pracující i studující, tabulka byla sestavena i z těchto možností.

Otázka č. 4: Bydliště respondentů.

Bydliště	Počet	%
Čechy	29	52,7
Morava	26	47,3

Tabulka 4: Vyhodnocení dle bydliště respondentů.

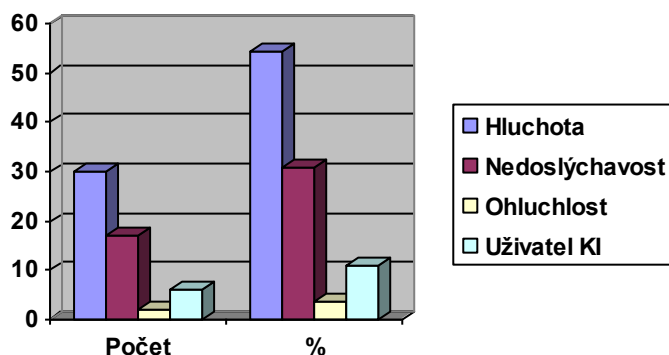
Graf 4: Graf vyhodnocující bydliště respondentů.

Podle tabulky 4 můžeme vidět počet respondentů na základě jejich místa bydliště. Podle mého očekávání dotazník vyplnilo z celkového počtu více respondentů z Čech než Moravy. Tento rozdíl je však nepatrný.

Otázka č. 5: Druh sluchové vady respondentů.

Druh sluchové vady	Počet	%
Hluchota	30	54,5
Nedoslýchavost	17	30,9
Ohluchlost	2	3,6
Uživatel KI	6	10,9

Tabulka 5: Vyhodnocení dle typu sluchové vady respondentů.

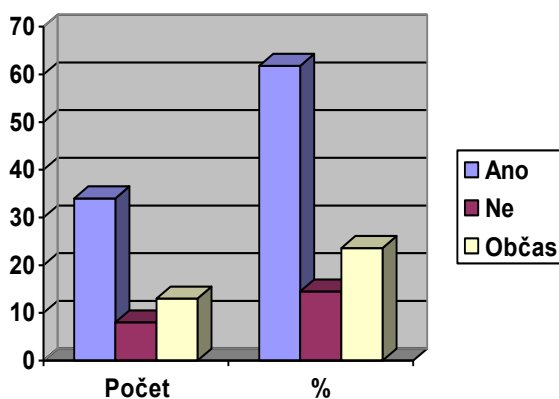
Graf 5: Vyhodnocení dle typu sluchové vady respondentů.

Podle tabulky 5 lze vidět jasnou převahu osob neslyšících při vyplňování dotazníků, což bylo záměrem, oslovit v největší míře právě tuto skupinu osob. Na druhém místě s největším počtem následuje skupina osob nedoslýchavých. Za názory osob s lehkou sluchovou vadou a vyplnění dotazníků jsem velice ráda, neboť velká část těchto osob poslouchá hudbu běžným způsobem tak, jako intaktní populace.

Otázka č. 6: Jste uživatelem znakového jazyka?

Uživatel ZJ	Počet	%
Ano	34	61,8
Ne	8	14,5
Občas	13	23,6

Tabulka 6: Vyhodnocení podle toho, zda je respondent uživatelem znakového jazyka.

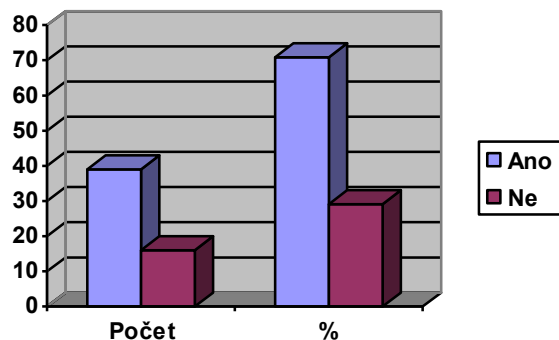
Graf 6 : Vyhodnocení podle toho, zda je respondent uživatelem znakového jazyka

Tabulka 6 nám znázorňuje počet respondentů, kteří jsou uživateli znakového jazyka, nebo jej používají jen občas, nebo uživateli znakového jazyka nejsou. Podle odpovědi v předchozí tabulce se dalo očekávat, že nejvíce respondentů bude práce uživateli znakového jazyka a to celkem 61,8 % respondentů z celkového počtu.

Otázka č. 7: Vyhledáváte komunitu neslyšících a jejich volno časové aktivity?

Odpověď	Počet	%
Ano	39	70,9
Ne	16	29,1

Tabulka 7: Vyhodnocení, zda respondent vyhledává komunitu neslyšících a jejich volno časové aktivity.

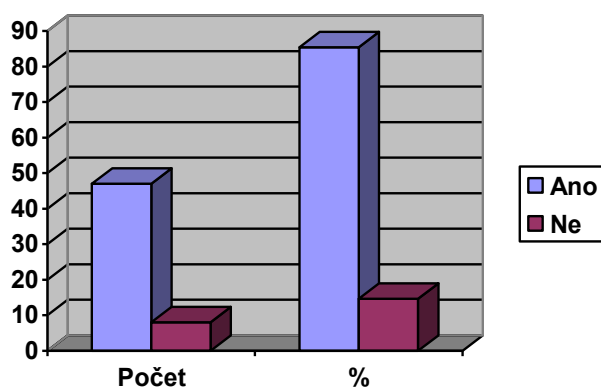
Graf 7: Vyhodnocení, zda respondent vyhledává komunitu neslyšících.

V tabulce 7 vidíme vyhodnocení podle toho, zda respondent vyhledává komunitu neslyšících a jejich volno časové aktivity. Komunitu navštěvuje 70, 9 % respondentů. Překvapivé při vyhodnocování dotazníků pro mě bylo to, že i někteří neslyšící respondenti mladých let se s komunitou neslyšících neseťkávají.

Otázka č. 8: Už jste někdy slyšel/a o tlumočení zpěvu a hudby do znakového jazyka?
(v případě odpovědi NE, pokračujte otázkou číslo 16.)

Odpověď	Počet	%
Ano	47	85,4
Ne	8	14,6

Tabulka 8: Vyhodnocení podle toho, zda respondent ví o tlumočení hudby a zpěvu do znakového jazyka.

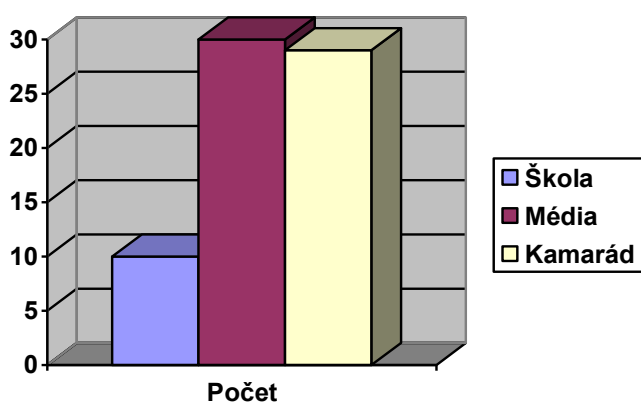
Graf 8: Vyhodnocení povědomí o uměleckém tlumočení hudby a zpěvu.

Tabulka 8 nám znázorňuje počet respondentů, kteří se s uměleckým tlumočením hudby a zpěvu do znakového jazyka setkali, ví o něm. Z celkového počtu 55 respondentů o tlumočení nevědělo pouze 8 z nich. Překvapivé pro mě bylo, že pouze 1 osoba, která o tlumočení neměla povědomí, byla seniorského věku.

Otázka č. 9: Jak jste se o tlumočení hudby a zpěvu ve znakovém jazyce dozvěděl/a? (Škola, internet, kamarád, přes média...)

Odpověď	Počet
Škola	10
Média	30
Kamarád	29

Tabulka 9: Vyhodnocení podle zdroje informací, jak se o uměleckém tlumočení respondenti dověděli.

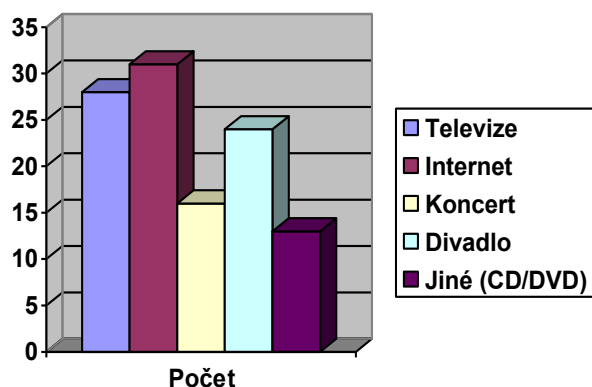
Graf 9: Vyhodnocení podle zdroje informací.

Tabulka 9 nám ukazuje, jakým způsobem, prostřednictvím čeho, se respondenti o tlumočení dozvěděli. Dle očekávání připadl největší počet na média a poté nejčastěji prostřednictvím známého, kamaráda.

Otázka č. 10: Kde Jste hudební a pěvecké představení viděl/a?

Zdroj	Počet
Televize	28
Internet	31
Koncert	16
Divadlo	24
Jiné (CD/DVD)	13

Tabulka 10: Vyhodnocení podle toho, kde respondenti vystoupení shlédli.

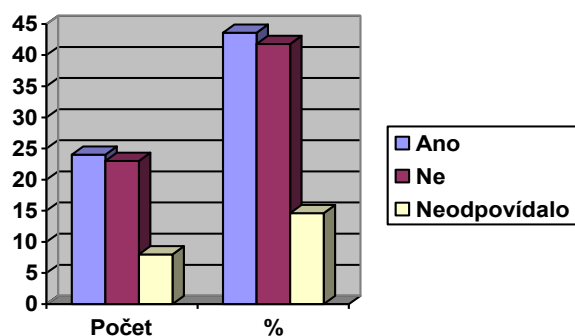
Graf 10: Vyhodnocení podle možnosti zhlédnutí.

Podle tabulky 10 vidíme počet zdrojů, které informují o tom, kde respondenti tlumočenou hudbu a zpěv do znakového jazyka viděli. Na tuto otázku mohli respondenti odpovědět zakroužkováním větším počtem možností. Opět byl největším zdrojem informací internet a televize.

Otázka č. 11: Znáte název hudebního souboru, nebo koncertu, který tlumočí hudbu a zpěv do znakového jazyka?

Odpověď	Počet	%
Ano	24	43,6
Ne	23	41,8
Neodpovídalo	8	14,6

Tabulka 11: Vyhodnocení podle toho, zda respondenti znají název hudební skupiny, či koncertu, který tlumočí hudbu a zpěv do znakového jazyka.

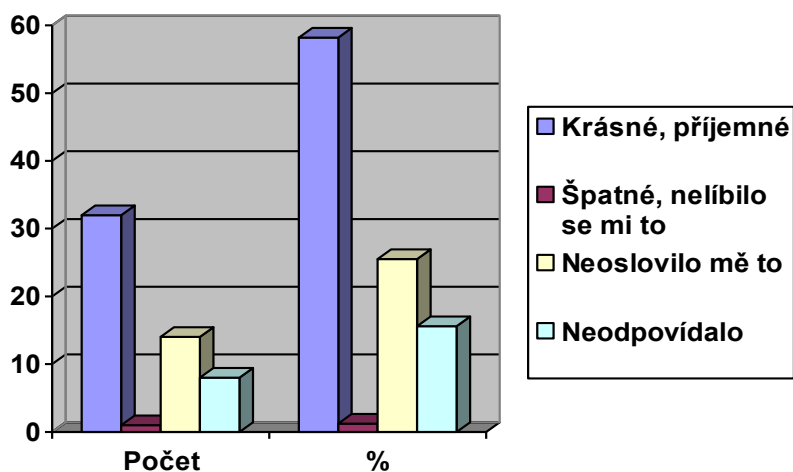
Graf 11: Vyhodnocení podle povědomí o názvu koncertu.

Tabulka 11 nám znázorňuje počet respondentů, kteří mají povědomí o názvu tlumočeného koncertu, skupiny apod. Respondenti, kteří název znali, nejčastěji uvádí například tradiční hudební koncert Podepsáno srdcem, skupinu Traband, či soubor neslyšících Tichá hudba. Někteří uváděli i jména známých tlumočnicků, kteří tlumočí hudbu a zpěv do znakového jazyka jako například Andreu Kalců, Kateřinu Červinkovou Houškovou, nebo Naďu Dingovou. Vzpomenuty byly i známé osobnosti v podobě Bány Basikové, či Jany Kirschner.

Otázka č. 12: Napište své pocity, které ve vás zanechalo vystoupení, popřípadě zhlédnutí klipu, CD apod.

Pocity z vystoupení, zhlédnutí tlumočené hudby	Počet	%
Krásné, příjemné	32	58,2
Špatné, nelíbilo se mi to	1	1,2
Neoslovilo mě to	14	25,5
Neodpovídalo	8	15,6

Tabulka 12: Vyhodnocení podle pocitů respondentů, které se v nich zanechaly po zhlédnutí představení, klipu apod.

Graf 12: Vyhodnocení na základě názoru, pocitu z vystoupení.

Klienti, kteří se s tlumočením měli možnost setkat a představení či klip shlédli, následně odpovídali, jak na ně koncert, či samotné tlumočení působilo. Jak můžeme vidět

v tabulce 12, většině z nich představení vyvolalo příjemné pocity. Respondenti, které tlumočení neoslovilo, bylo 25,5 %.

Z důvodu toho, že mnoho respondentů odpovídalo jednoslovně, nebo také v souvětí, sestavila jsem tabulku až následovně na základě významu sděleného.

Následně cituji pár názorů respondentů na samotné tlumočení hudby a zpěvu do znakového jazyka:

„Byl to úžasný pocit, naskakuje mi husí kůže. Líbí se mi a je to geniální nápad pro nás.“

„Je to příjemný pocit. Nemohu slyšet hudbu poslechem, tak jsem ráda, že mohu vnímat hudbu či zpěv díky přetlumočení do ZJ. Je to opravdu příjemná relaxace se na to dívat.“

„Různé, záleží na tom, jaká to byla hudba, kdo byl tlumočником a jak to přeložil, jakým způsobem obvykle ukazuje, jakou má mimiku a také v jaké náladě jsem... Pokud je to fakt emotivní píseň a překládá to výborná/ý umělkyně/umělec, tak pak mám velký duchovní prožitek a střídají se ve mně velké emoce...ale jak říkám, záleží na čase, místě a druhu písničky i překladu...“

„Záleží na tom, jak to umí ta osoba interpretovat a o čem to zpívá/znakuje - ale u některých umělců mám vždycky krásné pocity - s úžasem sleduji jejich hrátky se znaky, návaznost

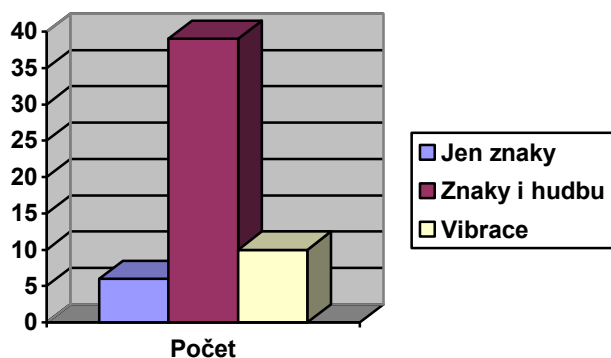
a emotivnost. Mám ráda vystoupení plné emocí, trápení a osvobozením, či se zajímavým tématem a pohledem.“

„...koncert mě neoslovil. A to zejména z důvodu, že nesouhlasím s překladem do ČZJ podle hudby a ne podle textu. Mám nejraději překlad do znakové češtiny podle textu písniček, kdy je zachován význam textu. Ne podle pocitů překladatelů či tlumočnicků.“

Otázka č. 13: Vnímáte jen znaky, nebo i hudbu/vibrace?

Odpověď	Počet
Jen znaky	6
Znaky i hudbu	39
Vibrace	10

Tabulka 13: Vyhodnocení podle toho, jakým způsobem respondenti vnímali představení.

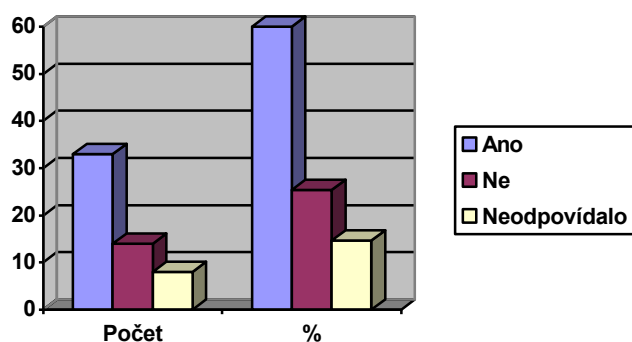
Graf 13: Vyhodnocení dle způsobu vnímání představení.

Tabulka 13 nám znázorňuje, jakým způsobem respondenti představení shlédli. Nejčastější odpovědi byla možnost za b) znaky i hudbu. Na tuto otázku mohli respondenti odpovídat více způsoby.

Otázka č. 14: Rozumíte přednesu uměleckého tlumočení hudby a zpěvu? (Celkový dojem z poslechu...)

Odpověď	Počet	%
Ano	33	60
Ne	14	25,4
Neodpovídalo	8	14,6

Tabulka 14: Vyhodnocení podle toho, zda respondenti rozumí přednesu a překladu hudby a zpěvu do znakového jazyka.

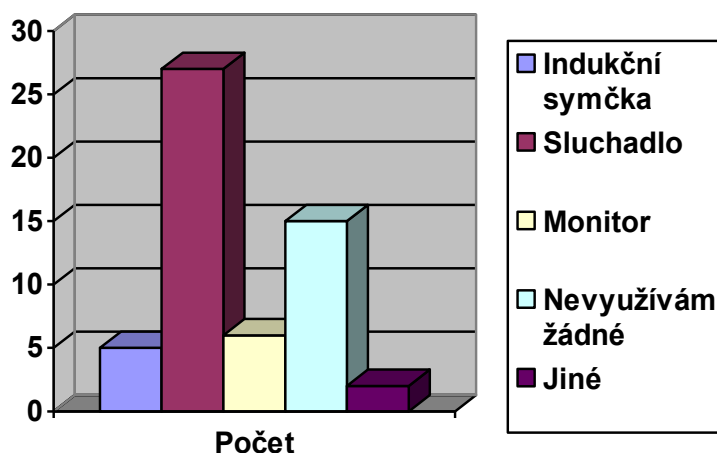
Graf 14: Vyhodnocení podle toho, zda respondenti rozumí přednesu a překladu hudby a zpěvu do znakového jazyka.

Podle tabulky 14 vidíme počet respondentů, kteří tlumočení hudby a zpěvu do znakového jazyka rozumí a chápou jej, jeho obsah a význam. 60% tázaných přednesu rozumí, 25, 4 % respondentů přednesu nerozumí a zbylých 14, 6 % respondentů na tuto otázku neodpovídalo.

Otázka č. 15: Využíváte k poslechu hudby a zpěvu ve ZJ nějaké kompenzační pomůcky?

Kompenzační pomůcka	Počet
Indukční smyčka	5
Sluchadlo	27
Monitor	6
Nevyužívám žádné	15
Jiné	2

Tabulka 15: Vyhodnocení podle toho, jakou pomůcku využívají respondenti při poslechu tlumočené hudby, koncertě do znakového jazyka.

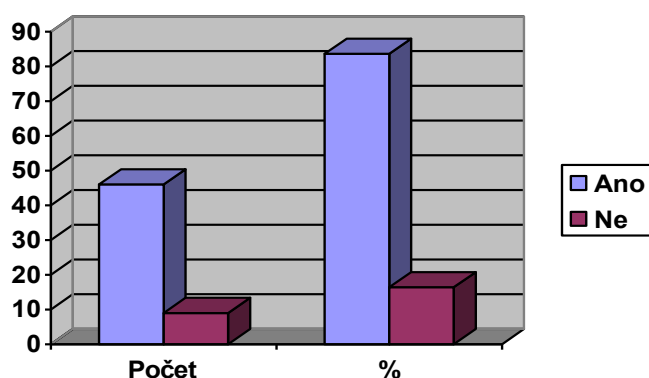
Graf 15: Vyhodnocení na základě použitých kompenzačních pomůcek během poslechu.

Tabulka 15 nám znázorňuje, zda klienti při tlumočeném poslechu hudby a zpěvu využívají nějakou kompenzační pomůcku. Nejčastější pomůckou podle tabulky používanou při poslechu je sluchadlo a hned za ním následuje ta možnost, že při zhlédnutí představení osoba se sluchovým postižením nevyužívá žádnou kompenzační pomůcku. Nejčastěji se jednalo o osoby s totální hluchotou, nebo lehkou nedoslýchavostí. Na tuto otázku mohli respondenti odpovědět více možnostmi.

Otázka č. 16: Myslíte si, že tlumočení hudby do znakového jazyka je náročné?

Odpověď	Počet	%
Ano	46	83,6
Ne	9	16,4

Tabulka 16: Vyhodnocení dle názorů respondentů, zda si myslí, jestli je tlumočení hudby a zpěvu do znakového jazyka náročné.

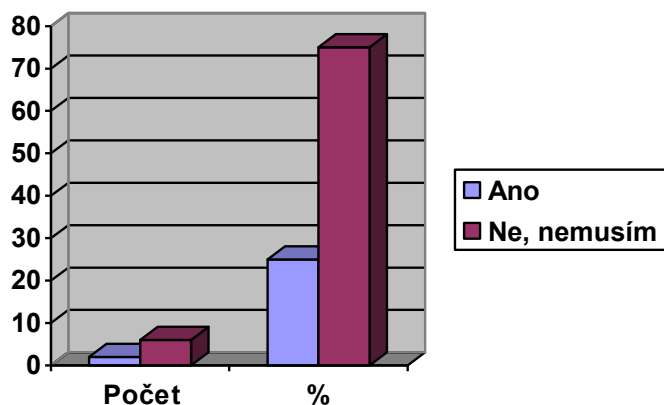
Graf 16: Vyhodnocení podle názoru, zda je tlumočení hudby a zpěvu náročné.

Tabulka 16 vyhodnocuje počet respondentů, kteří se domnívají, zda je tlumočení z pohledu tlumočnicka náročné, či nikoliv. Na otázku zda si respondenti myslí, že ano, odpovědělo 83. 6 % respondentů.

Otázka č. 17: Pokud jste hudební představení uměleckého tlumočení hudby a zpěvu neviděl/a, chtěl/a byste mít možnost představení shlédnout?

Odpověď	Počet	%
Ano	2	25
Ne, nemusím	6	75

Tabulka 17: Vyhodnocení podle toho, zda respondenti, kteří se s tlumočením hudby a zpěvu do znakového jazyka nesetkali, zda by chtěli, aby se jim tato možnost naskytla. U této otázky netvoří 100% 55 respondentů, nýbrž jen 8.

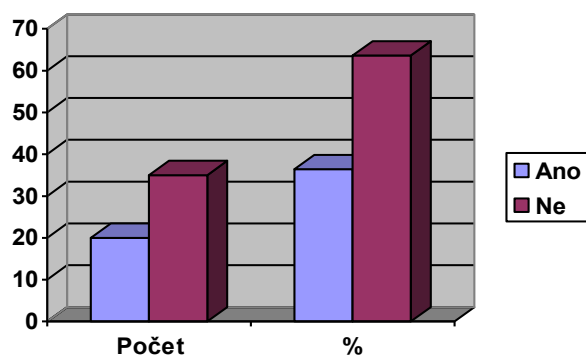
Graf 17: Vyhodnocení podle toho, zda respondenti, kteří se s tlumočením hudby a zpěvu do znakového jazyka nesetkali, zda by chtěli, aby se jim tato možnost naskytla.

Tabulka 17 byla určena pouze respondentům, kteří se s tlumočením hudby a zpěvu do znakového jazyka nesetkali. Tabulka vyhodnocuje, zda by respondenti chtěli mít možnost, se s tlumočením hudby a zpěvu do znakového jazyka setkat. Kladně odpovědělo pouze 25 % respondentů z celkového počtu 8 osob. Zbýlých 75 % respondentů o tuto aktivitu nejevilo zájem.

Otázka č. 18: Chtěl/a byste mít možnost si osobně vyzkoušet zpěv ve znakovém jazyce?

Odpověď	Počet	%
Ano	20	36,4
Ne	35	63,6

Tabulka 18: Vyhodnocení odpovědí respondentů, zda chtěli mít možnost si tlumočení hudby a zpěvu do znakového jazyka sami vyzkoušet.

Graf 18: Grafické vyhodnocení odpovědí respondentů, zda chtěli mít možnost si tlumočení hudby a zpěvu do znakového jazyka sami vyzkoušet.

Podle tabulky 18 vidíme počet odpovědí na otázku, zda by si respondenti chtěli osobně tlumočení hudby a zpěvu do znakového jazyka vyzkoušet. Pouze 36,4 % respondentů by mělo zájem a většinou jimi byly ženy. Zbýlých 33,6 % zájem nemělo.

Jsem ráda, že se dotazník dostal i do rukou osob, které již s tlumočením hudby a zpěvu do znakového jazyka mají zkušenosti, nebo si jej alespoň vyzkoušely.

Závěr

Sluchové postižení představuje v životě člověka velkou bariéru v sociálním začleňování a hlavně v komunikaci. Život sluchově postižených a jejich volnočasové aktivity se rázem mění a částečně omezují vzhledem k velikosti sluchové ztráty. Jejich handicap jim neumožňuje vnímat život v plné míře, se všemi zvuky, které do něho patří, a tím přicházejí o velkou část prožitků. Proto jsem ráda, že jsem se mohla alespoň z části zaměřit, jakým způsobem se dá tato skutečnost nahradit. A byla jsem až nad míru spokojená, o jaký prožitek umělecké tlumočení obohatilo mé dosavadní zkušenosti.

Ve své práci jsem se zaměřila na umělecké tlumočení hudby a zpěvu do znakového jazyka s cílem se dozvědět, zda neslyšící mají o tomto poměrně mladém trendu povědomí a pokud ne, tak je alespoň částečně informovat o existenci uměleckého tlumočení a to prostřednictvím dotazníku, kteří klienti s různorodým sluchovým postižením vyplňovali. Ve své bakalářské práci jsem se zaměřila také na samotný sluchový orgán, jeho anatomii, teorii slyšení, kompenzační pomůcky, které jsou nedílnou součástí pro vnímání uměleckého tlumočení i samotných okolních zvuků a v neposlední řadě se samotnou komunikací se sluchově postiženými a jejich komunikačními systémy.

Z vyhodnocení otázek dotazníku vyplývá, že s problematikou tlumočení hudby a zpěvu do znakového jazyka má největší vědomost nejmladší věková skupina respondentů. Uvedená hodnotící skutečnost je úzce spojena s tím, že tato věková kategorie má nejbližší vztah k internetu, který mnozí respondenti uvedli jako jeden z hlavních zdrojů možnosti poznání uměleckého tlumočení hudby a zpěvu do znakového jazyka.

Studium této problematiky mi přineslo nové poznatky o možnostech sluchově postižených nejen v okruhu této problematiky, ale především pochopení, že i se sluchovou vadou se dá žít plnohodnotný život.

Seznam literatury a použitých zdrojů

BYTEŠNÍKOVÁ, I., HORÁKOVÁ, R., KLENKOVÁ, J. *Logopedie a surdopedie. Texty k distančnímu vzdělávání*. Paido, Brno, 2007, 118s. ISBN 978-80-7315-136-2.

BENDOVÁ, P., JEŘÁBKOVÁ, K., RŮŽIČKOVÁ, V. *Kompenzační pomůcky pro osoby se specifickými potřebami*. 1. vydání., Olomouc, 2006, 104s. ISBN 80-244-1436-8.

ČEŇKOVÁ, I. *Úvod do teorie tlumočení*. Vydání 1. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2008. ISBN 978-80-87153-71-1.

ČERVINKOVÁ HOUŠKOVÁ, K. *Specifika tlumočení pro neslyšící*, 2. vydání., Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2008. ISBN 978-80-87218-33-4.

ČERVINKOVÁ HOUŠKOVÁ, K., KOVÁČOVÁ, T. *Umělecké tlumočení do znakového jazyka*. 2. vydání., Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2008. ISBN 978-80-87218-10-5.

HOMOLÁČ, J. *Komunikace neslyšících-sociolingvistika*, Praha, 1998, 161s. ISBN 80-58899-40-x.

HOUDKOVÁ, Z. *Sluchové postižení u dětí- komplexní péče*. Vydání 1. Praha: Nakladatelství TRITON, 2005, 117. ISBN 80-7254-623-6.

HROBONĚ, M., HOŘEJŠÍ, I., JEDLIČKA, J. *Nedoslychavost*. Vydání 1. Praha: Makropulos, 1998. 90 s. ISBN 80-86003-13-2.

HRUBÝ, J. *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslychavých po jejich vlastním osudu 1. díl*. Vydání 1. Praha: Septima., 1997, ISBN 80-7216-006-6.

HRUBÝ, J. *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslychavých po jejich vlastním osudu 2. díl*. Vydání 1. Praha: Septima., 1998, ISBN 80-7216-075-3.

KAŠPAR, Z. *Technické kompenzační pomůcky pro osoby se sluchovým postižením*. Vydání 2. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2008, ISBN 978-80-87218-15-0.

KONEČNÁ, Z. *Základy komunikace*. Vydání 1., Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009, 100s., ISBN 978 – 80 -214 – 3891 – 0.

KOSINOVÁ, B. *Neslyšící jako jazyková a kulturní menšina - kultura neslyšících*. Vydání 1. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka., 2008, 45s., ISBN 978 – 80 – 87153 – 97 – 0.

KREJČÍŘOVÁ, O. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Vydání 1., Praha, 2002, 127s., ISBN 80 – 238 – 8729 – 7.

KRONUSOVÁ, M. *Možnosti poskytování tlumočnických služeb pro neslyšící*. Vydání 2. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2008, 11s., ISBN 978 – 80 – 87218 – 12 – 9.

- LANGER, J., SOURALOVÁ, E. *Surdopedie - Andragogika*. Vydání 1. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006, 53 s. ISBN 80-244-1206-3.
- LEJSKA, M. *Poruchy verbální komunikace a foniatrie*. Brno: Paido, 2003, 156 s. ISBN 80-7315-038-7.
- LEJSKA, M. *Základy praktické audiologie a audiometrie*. Brno, 1994, 171s. ISBN 80-7013-178-0.
- MURPHY, R. F. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Vydání 2. Sociologické nakladatelství (SLON), Praha, 2006, 268s. ISBN 80-864229-25-3.
- PIPEKOVÁ, J., et al. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Brno: Paido, 1998, 234 s. ISBN 80-85931-65-6.
- POTMĚŠIL, M. *Čtení k surdopedii*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003, 217 s. ISBN 80-244-0766-3.
- PULDA, M. *Surdopedie*. 1. vydání. Olomouc: UP v Olomouci, 1992. ISBN 80-7067-190-4
- REDLICH, K. *CODA - slyšící děti neslyšících rodičů*. 1. vydání. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2008, 84s. ISBN 978- 80-87153-02-4.
- RENOTIEROVÁ, M., LUDÍKOVÁ, L. a kol. *Speciální pedagogika*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003.
- SKÁKALOVÁ, T. *Uvedení do problematiky sluchového postižení*. Vydání 1. Hradec Králové: GAUDEAMUS, 2011, 94s. ISBN 978-80-7435-098-6.
- SOURALOVÁ, E. LANGER, J. *Surdopedie II*. Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005. 46 s. ISBN 80-244-1084-2.
- STRNADOVÁ, V. *Specifické neverbální projevy neslyšících lidí*. Vydání 1., Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2008, 67s., ISBN 978 – 80 – 87153 – 52 – 9.
- ŠÁNDOROVÁ, Z. *Vybrané kapitoly z komprehenzivní surdopedie: učební text pro studující speciální pedagogiky*. Vydání 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2003, 81 s. ISBN 80-7041-605-X.
- ŠEBKOVÁ, H. *Úvod do tlumočnické profese a vzdělávací systému tlumočnicků v ČR a v zahraničí*. Vydání 2. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2008. ISBN 978-80-87218-02-0.
- ŠLAPÁK, I., FLORIÁNOVÁ, P. *Kapitoly z otorhinolaryngologie a foniatrie*. Brno: Paido, 1999, 85 s. ISBN 80-85931-67-2.
- TORÁČOVÁ, V. *Tlumočení pro neslyšící a související legislativa*. 1. vydání, Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2008. ISBN 978-80-87153-32-1.

ZENKL, L. *ABC hudebních forem*. Vydání 4. Praha: nakladatelství Bärenreiter, 2006. ISBN 80-86385-33-7.

Časopisy

JANEČEK, J. *Tlumočení hudby?* Gong XXXII, č. 3, 2003a. ISSN 0323-0732.

MÁZEROVÁ, R. *Hudba pro oči*. Gong XXXIV, č. 12, 2005. ISSN 0323-0732.

Internetové zdroje

<http://www.cktjzj.com/vesta-dee-sauter>

<http://www.neslychanefestivaly.cz/>

http://www.interton.cz/consumers/hearingloss/The_ear/Theear.aspx

Etický kodex tlumočnicků znakového jazyka [online]. [cit. 2011-03-27]. Dostupné na World Wide Web <<http://www.snnrcr.cz/index.php?id=44>>.

Zákony, vyhlášky a internetové zdroje

Zákon č. 384/2008 Sb. (Zákon o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob)

Seznam příloh

Příloha 1: Etický kodex tlumočnicka

Příloha 2: Dotazník

Příloha 1: Etický kodex tlumočnicka

- 1.** Tlumočnick je mostem mezi neslyšícím a dalším účastníkem komunikace, který neovládá komunikační způsoby neslyšících. Tlumočí věrně, nemění význam ani obsah sdělení. Tlumočnick vytváří podmínky, aby účastníci rozhovoru měli pocit, že nehovoří s tlumočnickem, ale spolu.
- 2.** Tlumočnick respektuje nezávislost klienta, následuje způsob komunikace, kterému neslyšící klient dává přednost.
- 3.** Tlumočnick přijímá zásadně jen takové závazky, které odpovídají jeho schopnostem a kvalifikaci. Nese plnou odpovědnost za kvalitu své práce. Pokud tlumočnick zjistí, že komunikace s daným neslyšícím klientem je nad jeho možnosti nebo schopnosti, tlumočení odmítne.
- 4.** Tlumočnick přizpůsobuje své chování a oděv přiměřeně situaci, v jejímž rámci tlumočí.
- 5.** Tlumočnick je za každých okolností vázán mlčenlivostí, která se týká jak obsahu tlumočení, tak osobních dat klienta a veškerých informací o něm.
- 6.** Tlumočnick neodmítne klienta pro jeho národnost, rasu, náboženské vyznání, politickou příslušnost, sociální postavení, sexuální orientaci, věk, rozumovou úroveň a pověst.
- 7.** Tlumočnick má právo odmítnout výkon své profese z důvodů špatných pracovních podmínek nebo v případě, že by nedokázal být neutrální vůči tlumočenému sdělení a poškodil tak klienta, svou osobu nebo profesi.
- 8.** Tlumočnick sleduje vývoj své profese a její náplň u nás i ve světě, učí se znát kulturu neslyšících, doplňuje své vědomosti a cíleně zvyšuje svou profesionální úroveň.
- 9.** Tlumočnick ctí svou profesi, usiluje soustavně o spolupráci s ostatními tlumočnický při prosazování a obhajobě společných profesních zájmů.
- 10.** Tlumočnick za svou profesionální práci vyžaduje finanční kompenzaci.
- 11.** Tlumočnick se při výkonu své profese řídí platnými zákony a předpisy, zná etický kodex a dodržuje ho (*Etický kodex tlumočnicků znakového jazyka* [online]. [cit. 2011-03-27]. Dostupné na World Wide Web <<http://www.snnr.cz/index.php?id=44>>).

Příloha 2: Dotazník

Milí respondenti,

pro svou bakalářskou práci jsem si zvolila téma Povědomí osob se sluchovým postižením o uměleckém tlumočení hudby a zpěvu ve znakovém jazyce a touto cestou bych Vás chtěla požádat o vyplnění anonymního dotazníku na toto téma.

Předem děkuji za Vaši ochotu a svědomité vyplnění.

Prosím o zakroužkování, zvýraznění Vámi zvolené odpovědi, nebo o její doplnění.

1. Jste:

- a) žena
- b) muž

2. Váš věk: _____ let.

- 3. Studujete?** a) ano b) ne
Pracujete? a) ano b) ne

- 4. Žijete:** a) na Moravě
 b) v Čechách

5. Jste:

- a) neslyšící
- b) nedoslýchavý/á
- c) ohluchlý/á (do 7 let věku)
- d) uživatel KI

6. Jste uživatelem znakového jazyka?

- a) ano b) ne c) občas

7. Vyhledáváte komunitu neslyšících a jejich volnočasové aktivity?

- a) ano b) ne

8. Už jste někdy slyšel/a o tlumočení zpěvu a hudby do znakového jazyka?

- a) ano b) ne (V případě odpovědi NE, pokračujte otázkou číslo 16)

9. Jak jste se o tlumočení hudby a zpěvu ve znakovém jazyce dozvěděl/a? (Škola, internet, kamarád, přes média...)

10. Kde Jste hudební a pěvecké představení viděl/a?

- a) televize b) internet c) koncert d) divadlo e) jiné (CD, DVD,...)

11. Znáte název hudebního souboru, nebo koncertu který tlumočí hudbu a zpěv do znakového jazyka? _____.

12. Napište své pocity, které ve vás zanechalo vystoupení, popřípadě shlédnutí klipu, CD...:

_____.

13. Vnímáte jen znaky, nebo i hudbu/vibrace?

- a) jen znaky
b) znaky i hudbu
c) vnímám vibrace

14. Rozumíte přednesu uměleckého tlumočení hudby a zpěvu? (Celkový dojem z poslechu...)

- a) ano
b) ne

15. Využíváte k poslechu hudby a zpěvu ve ZJ nějaké kompenzační pomůcky?

- a) indukční smyčku
b) sluchadlo
c) monitor
d) jiné: _____.

16. Myslíte si, že tlumočení hudby do znakového jazyka je náročné?

- a) ano b) ne

17. Pokud jste hudební představení uměleckého tlumočení hudby a zpěvu neviděl/a, chtěl/a byste mít možnost představení shlédnout?

- a) ano b) ne c) nemusím

18. Chtěl/a byste mít možnost si osobně vyzkoušet zpěv ve znakovém jazyce?

- a) ano b) ne

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Helena Korbačková
Katedra:	Ústav speciálněpedagogických studií
Vedoucí práce:	Mgr. BcA. Pavel Kučera
Rok obhajoby:	2013

Název práce:	Povědomí osob se sluchovým postižením v Čechách a na Moravě o uměleckém tlumočení hudby a zpěvu do znakového jazyka.
Název v angličtině:	Awareness of hearing impairment in Czech and Moravia, the artistic interpretation of music and song in sign language.
Anotace práce:	Teoretická část práce se zabývá uměleckým tlumočením hudby a zpěvu do znakového jazyka. Praktická část je věnovaná výzkumu o povědomí osob se sluchovým postižením v Čechách a na Moravě o tomto trendu.
Klíčová slova:	Sluch, sluchové postižení, sluchová vada, surdopedie, neslyšící, zpěv ve znakovém jazyce.
Anotace v angličtině:	The theoretical part of the work deals with artistic translation of music and song in sign language. The practical part is devoted to research on awareness of hearing impairment in the Czech and Moravia on this trend.
Klíčová slova v angličtině:	Hearing, hearing impairment, hearing defect, surdopedy, Deaf, sing in sign language.
Přílohy vázané v práci:	Příloha č. 1 Etický kodex tlumočnicka Příloha č. 2 Dotazník
Rozsah práce:	51 stran
Jazyk práce:	Český jazyk